

ЕВРОПА НА КРЪСТОПЪТ, ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ

Този диск е изработен от ЕИЦ-
„Европа директно“, Велико Търново
с финансовата подкрепа на Европейската комисия.

Съдържание:

..... ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ В ЕС – ЕВРОПЕЙСКИ ИЗМЕРЕНИЯ И НАЦИОНАЛНА СПЕЦИФИКА.....	3
ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ В КОНТЕКСТА НА БЪЛГАРСКОТО ПРЕДСЕДАТЕЛСТВО НА СЪВЕТА НА ЕС.....	11
ТЯХНАТА РОЛЯ В ПРОЦЕСА НА ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ.....	22
ЧЛЕНСТВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ – ЧАСТ ОТ БЪЛГАРСКИЯ НАЦИОНАЛЕН ИНТЕРЕС.....	34
МАКЕДОНИЯ ПО ПЪТЯ НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ: (БАЛКАНСКИ) ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	46

ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ В ЕС – ЕВРОПЕЙСКИ ИЗМЕРЕНИЯ И НАЦИОНАЛНА СПЕЦИФИКА

СТОЕВА Ивайла¹,

¹ Асистент, доктор, УНСС, катедра „Политология“

E-mail: ivaylastoeva@yahoo.com

Резюме

През последните години дебатите за бъдещето на ЕС се интензифицират. С оглед на дефицита на европейски граждански добродетели, на чувство за солидарност и отговорност в ЕС, образованието и културата започват да се осъзнават като приоритет. Те се разбират като основа на устойчива икономика, социално сближаване, активно гражданско участие, запазване на европейската културна общност, общите ценности и европейска идентичност. За да стане факт, обаче е необходима цялостна реорганизация на гражданското образование в европейските държави, което да включване основни морални правила и норми, чрез които европейските граждани да усвояват „уменията да живеем заедно“, качество, което е от жизнено важно значение не само за живот в националната държава днес, но и за бъдещето на ЕС, следвайки мотото „Единство в многообразието“.

Ключови думи: гражданско образование в ЕС, дефицит на солидарност, демокрация и идентичност

Публичните дебати относно необходимостта от образование за „добри граждани“ се интензифицират през последните години. През 2006 г. Европейският парламент и Европейският съвет определят социалните и гражданските компетенции сред осемте ключови компетенции за учене през целия живот [1]. В допълнение в приетата Стратегическа рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението, насърчаването на активното гражданство се превърна в една от основните цели за образователните системи в цяла Европа. С оглед на тези документи през 2012 г. Европейската комисия прие доклад за въвеждането на предмета „Гражданско образование“ в учебните програми за основно и средно образование, който цели да активизира участието на младежите в обществените и политическите процеси, чрез усвояване на знания, умения и демократични, европейски ценности.

Тези дебати в Европа са провокирани от факта, че днес, ние живеем в рисков общество; общество, което се гради върху недоверие (т.нар. общество на градивно недоверие, според Пиер Розанванлон); общество, което често бива дефинирано чрез т.нар. „фрустрация от демокрацията“. В такова общество, качеството на демокрацията зависи от активността и мотивацията за гражданите, които я съставляват. Следователно в следствие

на повишаване на недоверието в европейското общество, на увеличаване на икономическото и социално неравенство, на ерозията на социалния капитал, гражданско образование днес става все по-необходимо.

Дебатът за бъдещето на Европа е в разгара си. В опит да представя един възможен вариант за неговото развитие ще представя възможностите и ограниченията на гражданското образование в контекста на ЕС. Изборът на тази тема бе провокиран от два факта:

1) Динамичните процеси в ЕС и проблемите, с които се сблъсква: финансова криза, демографски промени (застаряване, миграция), засилване на популизма, ксенофобията и евроскептицизма, радикализация на европейски граждани, увеличаване на неравенствата. В следствие на тях, сме свидетели на дефицит на доверие и солидарност сред европейското общество. За много европейци, ЕС се превърна в машина за създаване на различия, неравенства, социална несправедливост. В тази връзка резонно си поставяме въпроса: възможна ли е кохезия при наличие на огромни неравенства между държави, между граждани, между региони, при висок процент на недоверие и популизъм.

2) Отговорът на тези проблеми и процеси на държави като Франция, която предприе радикални промени в съдържанието на гражданското образование, като се опитва, чрез образователната си система да промени индивидуализираното и фрагментирано общество към по-солидарно и отговорно за развитието на държавата, акцентирайки върху морални ценности за всички.

Представените деструктивни процеси в ЕС по-горе рефлектират в дефицит на европейски граждански добродетели, на чувство за солидарност и отговорност, в следствие на което образованието и културата започват да се осъзнават като приоритет на съюза. Ако се върнем в началото на европейския проект ще видим, че още през 50-те години на XX век Жан Моне заявява: „Ние не обединяваме държавите, ние обединяваме хората.“ и „Това, към което трябва да се стремим, е сливането на интересите на европейските народи, а не просто поддържане на равновесието на техните интереси“ [2]. Брекзит и ръстът на евроскептицизма са показателни, че европейска общност, идентичност, лоялност, доверие не могат да бъдат конструирани единствено върху пазара, а следва да се базират върху общи ценности, извлечени от културата и образованието.

Тези предизвикателства поставят на дневен ред важността на гражданското образование. В тази връзка следва да посочим, че разбираме

гражданското образование не само като предмет, а и като начин на живот, т.е. свързваме го с обучение чрез участие и опит; който в процеса на обучение предлага знания, умения и ценности, необходими за активното включване в обществото. Гражданското образование представлява организирани, систематизирани образователни дейности, които имат за цел да предоставят на младежите и възрастните необходимото знание и умения за участие в политическия и социалния живот [3]. То е образование, обучение, повишаване на съзнанието, предоставяне на информация и извършване на дейности, с цел учениците да придобият не само знания и умения, но също и да оформят отношението и поведението си по отношение на основни ценности и механизми на демократичното общество и правовата държава: правата и задълженията на гражданите, уважение към различното, съпътстващи активното участие в демократичното общество, в името на демокрацията и върховенството на закона [4].

Какви са европейските измерения на гражданското образование? Споделям тезата на Цветан Тодоров, че „единството на европейската култура се заключава в начина, по който се управляват различните съставляващи я регионални, национални, религиозни и културни идентичности.....Духовната идентичност не води до заличаването на самобитните култури...Тя се състои във възприемането на едно и също отношение към разнообразието“ [5].

Кои са обаче тези общи морални ценности и как те биха могли да бъдат възприети от всички европейски граждани? Поетапно от 2001 г. насам, се наблюдава засилване на европейските усилия за утвърждаване на многообразието като основа за единство (макар, че резултатите до момента не са много позитивни), което намира израз в редица европейски документи.

В контекста на Лисабонската стратегия, през 2001 г. Съветът на ЕС прие доклад „Конкретните бъдещи цели на образователните и обучителните системи“ (2001), в който ясно бе заявена необходимостта от интегрирането на гражданско образование в училищата на страните-членки. В допълнение тази цел бе затвърдена през 2006 г., когато Европейският парламент и съвета приеха препоръка за разширяване на социалните и гражданските компетенции на европейците, в която бе заявено, че гражданската компетентност означава знания за социалния и политически концепции и структури (демокрация, справедливост, равенство, гражданство и граждански права), което позволява на гражданите да бъдат активни участници (Резолюция на Съвета от 27 ноември 2009 г. относно обновената рамка за европейско сътрудничество в областта на младежта (2010-2018 г.). Тази препоръка има силен отзвук в редица европейски държави, в следствие

на което те разработват и включват в образователната си система предмети по гражданско образование. Развитие на идеята за гражданско образование в европейските училища получи в приетата Стратегия за младежта на ЕС 2010-2018, чийто основни цели са благоприятстване на активно гражданство, социално включване и солидарност.

Като реакция на икономическата криза, породила високи нива на младежка безработица и терористичните атаки във Франция, Великобритания, Белгия, през март 2015 г. в Париж бе проведена среща на министрите на образованието и науката и Комисията, на която се обсъдиха мерки за справяне с радикализацията на младежи в ЕС в търсене на общ подход към насърчаване на европейско гражданство и ценности. В декларацията се заявява, че „основната цел на образованието е не само да предоставя знания, умения, компетенции, нагласи и да закрепва фундаментални ценности, но следва да помогне на младежите да станат активни, отговорни и непредубедени членове на обществото”[6].

На 14 ноември 2017 г. Юнкер потвърди тази насока, като преди срещата на лидерите обяви, че „Образованието и културата са ключът към бъдещето – както на отделния човек, така и на Съюза като цяло. Те са начин да превърнем обстоятелствата във възможност, да превърнем огледалата в прозорци и да придадем смисъл на това да бъдем европейци в цялото ни многообразие” [7]. На 17 ноември 2017 г. на срещата на лидерите в Гьотеборг бе постигнато съгласие, че укрепването на европейската идентичност може да се случи само чрез образование и култура и не може вече да разчита само на икономическите основи на Съюза.

Подобни предложения от Европа обаче ни напомнят за националния контекст. По своя характер гражданското образование цели да повиши политическото участие, да провокира съзнание за граждански права и задължения, да осигури лоялност и подкрепа на ниво национална държава. Т.е. преминаването към наднационално гражданско образование би представлявало радикално отклонение от историческите функции и фокус на гражданското образование. Също така не бива да забравяме, че споменът за създаването на националните държави в Европа продължава да живее в техните конкретни политически култури, поради което всяка рязка промяна, визирайки опитите да ги подложим на управление от един-единствен център, рискува да разруши различните форми на граждански дух, които съществуват в Европа днес [8].

Това поставя редица въпроси: Възможно ли е да транспонираме националното гражданско образование в контекста на ЕС? Спецификата на ЕС (неговият транснационален, не-държавен характер) поставят под въпрос

прилагането на концепцията за гражданско образование по примера на националните държави. Това обаче отново поставя въпроса за европейската идентичност на дневен ред. Възможно ли е да бъдем европейски граждани без конструирането на лоялност към съюза, без целенасочена европейска политика за формиране на такова чувство за общност и солидарност, но не на национално ниво, а на ниво ЕС между отделните нации. И как това да бъде постигнато, като към момента, с оглед на наличните документи в ЕС може да изведем четири много общи приоритетни цели на гражданското образование в училищата на държавите-членки:

1) От съществено значение за гражданското образование е да предостави на учениците и студентите политическа грамотност. Това са знания за демокрацията, политическите системи, процеса на вземане на решения, права и задължения като граждани, знания относно ролята на политическите партии, групите по интереси и пр.

2) Гражданското образование трябва да способства формирането на критично мислене. Добрият гражданин не само разбира правата, задълженията и отговорностите си в обществото, но осъзнава значението на своите действия. В тази връзка, е необходимо формиране и на медийната грамотност, която включва в себе си: знания и умения за достъп до медии, разбиране и развиване на критично осмисляне на медийното съдържание.

3) Не на последно място, гражданското образование следва да съдържа не само конкретни знания за правните и политическите аспекти на гражданското участие, но и определен тип мислене, свързано с ценности, нагласи и вярвания. Тези демократични нагласи и ценности следва да стимулират развиването на критични отношения с демократичните институции, да научат индивидите да приемат и разбират различието, да уважават другите.

4) Гражданското образование следва да провокира учениците да участват активно в тяхната общност, да предостави възможност да приложат на практика знанията и уменията, ценностите и нагласите, придобити в процеса на обучение, във връзка с първите три елемента изброени по-горе.

Всички тези предложения са много общи. Посочените европейски документи само маркират проблема, но на практика не предлагат решения как това да се случи. Изборът на това, какво и как ще се преподава в училищата е все още на националната държава.

Позитивен пример за гражданско образование бе реформата във Франция, която през учебната 2000/2001 г. въведе задължителна учебна програма по „Гражданско, юридическо и социално образование“ в гимназиите, която цели не да се преподава политическа наука, а да се предизвикат у

учениците въпроси, които да им позволят по-добре да разберат как функционира политическия живот в съвременните общества.

Атентатът в Париж през 2015 г. провокира широк обществен дебат относно образователните стандарти по гражданско образование, което рефлектира в изработването на нова образователна програма, която е наименувана „Морално и гражданско образование“[9]. Това наименование отразява казаното от Бжежински, който в книгата си „Извън контрол“ дава следния отговор на въпроса: Откъде следва да дойдат ориентирите, моралните критерии в едно общество с твърде съмнителна пазарна икономика?, а именно, това са образованието и възпитанието на индивида и социалните групи [10].

Тази програма следва да предостави набор от ценности на учениците: достойнство, свобода, равенство, солидарност, секуларизъм, справедливост, толерантност и пр. Тя има за цел да развие у учениците чувство за морал и критично мислене, да ги подготви да упражняват своите права като граждани на републиката, да бъдат информирани; да бъдат **индивидуално и солидарно отговорни граждани.**

Новата програма за „Морално и гражданско образование“ е разделена на четири образователни области [9]:

1) Чувствителност – Аз и другите. Този елемент от гражданското образование има за цел учениците да се научат да идентифицират и изразяват своите емоции и чувства; да изслушват другите; да бъдат съпричастни; да се чувстват част от една общност. Основните знания, умения и нагласи включват: споделяне на емоции, мобилизиране на подходящ речник за тяхната експресия; демонстриране на уважение към другите; разбиране на смисъла и символите на републиката; познаване на принципите, ценностите и символите на френското гражданство и на европейското гражданство.

2) Право и правила – принципи за съвместен живот с другите (нормативно измерение на обучението). Този елемент цели учениците да разбират защо трябва да се подчиняват на правилата и закона в демократичното общество; да разбират принципите и ценностите на Френската република и на демократичните общества. Основните знания, умения и нагласи включват: разбиране на концепцията за правата и задълженията на гражданите; прилагане на принципа на равнопоставеност; запознаване с принципите и ценностите на републиката и ЕС; разпознаване на съставните елементи на Френската република; обяснение на принципите на справедливостта (право на справедлив съдебен процес, право на защита) и разкриване на връзката между закона и правовата държава.

3) Оценка – мислете за себе си и за другите (когнитивно измерение). Основна цел на обучението е да развие умения за критично мислене, за извеждане на критерии за валидиране на моралния избор и оценка; разграничаване на собствения интерес от обществения. Тези цели се постигат чрез разграничаване на неравенство и дискриминация, проучване на влиянието на общественото мнение за обществения дебат, запознаване с основните характеристики на демократичната държава, включително разискване на основните свободи и права на човека; разискване на понятията стереотипи и предразсъдъци (расизъм, антисемитизъм, сексизъм, хомофобия и пр.); критично отношение към медийната среда; обсъждане на концепцията за общото благо, за обществения и личния интерес; организиране на дебати – мотивация, аргументация, правила на груповата дискусия; извеждане на критерии за морална оценка: добро и зло, правилно и грешно.

4) Задължения – за индивидуалното и колективното (практично измерение). Основна цел на този елемент от обучението е да бъдат научени учениците да поемат отговорности, да бъдат активни участници с развито гражданско, социално и екологично съзнание. Тук основните насоки на образованието са насочени към поемане на морална отговорност (доверие, лоялност, взаимопомощ, индивидуална и колективна солидарност), упражняване на гражданство в условия на демокрация (права и задължения на гражданите, право на глас, участие в организации); познания за основните принципи на националната отбрана (заплахи за свободите и правата на гражданите и демокрацията, европейски и международни ангажменти на Франция по отношение на отбраната и сигурността).

В заключение ще представя основните изводи на Европейската комисия от 14 ноември 2017 г., която за пореден път потвърди, че жизнеспособността на ЕС пряко зависи от европейското образование и култура. Образованието и културата могат и трябва да бъдат част от решението на дефицита на солидарност, демокрация и идентичност в ЕС. То се разбира като основата на устойчива икономика, социално сближаване, активно гражданско участие, запазване на европейската културна общност, общите ценности и европейска идентичност. За да стане факт, обаче е необходима цялостна реорганизация на гражданското образование в европейските държави. Следвайки френската концепция за гражданско образование, но отчитайки и националните специфики, гражданското образование на националните държави, членки на ЕС следва да включват в себе си не само когнитивно ниво, но и да предизвикват учениците да задават въпроси, които ще им

дадат възможност по-добре да се ориентират и адаптират към света, в който живеят. Основен акцент в програмата следва да бъде включването на основни морални правила и норми, които ни формират като хора, чрез които усвояваме "уменията да живеем заедно", качество, което е от жизнено важно значение не само за живот в едно мултикултурно общество, но и за бъдещето на ЕС, следвайки мотото „Единство в многообразието“.

REFERENCES

- [1] Препоръка 2006/962/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 18 декември 2006 г. относно ключовите компетентности за учене през целия живот, ОВ L 394, 30.12.2006 г.
- [2] Фонтен, П. (2004) – Жан Моне- вдъхновителят, Кръг „Европейски диалог“, с. 59.
- [3] Наръчник за учители. Насърчаване на гражданската компетентност сред учениците, 2010, с. 7.
- [4] Препоръка 7 на Комитета на министрите към страните членки върху Хартата за Образование за гражданство и Образование за човешки права, приета от Съвета на Европейския комитет на министрите на 11 май 2010 по време на 120 сесия
- [5] Тодоров, Цв. (2009) – Страхът от варварите, Изд. „Изток-Запад“, С., с. 257.
- [6] Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education, March 2016,
https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/images/1/14/Leaflet_Paris_Declaration.pdf, (Accessed on June 5, 2017).
- [7] Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален съвет и Комитета на регионите – Укрепване на европейската идентичност чрез образование и култура, Страсбург, 14.11.2017 г., COM(2017) 673Final.
- [8] Зидентоп, Л. (2003) – Демокрация в Европа, Работилница за книжнина „Васил станилов:“, С., с. 292.
- [9] L'enseignement moral et civique (EMC) au Bulletin officiel spécial du 25 juin 2015, 25/06/2015, <http://www.education.gouv.fr/cid90776/l-enseignement-moral-et-civique-au-bo-special-du-25-juin-2015.html> (Accessed on June 01, 2017)
- [10] Бжежински, Ж. (1994) – Извън контрол, изд. „Обсидиан“.

ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ В КОНТЕКСТА НА БЪЛГАРСКОТО ПРЕДСЕДАТЕЛСТВО НА СЪВЕТА НА ЕС

ИВАНОВ Христо

Абстракт

Докладът разглежда факторите и възможностите пред страните от Западните Балкани и България в контекста на председателството на България на Съвета на ЕС през 2018 г. Като основни фактори са изведени геополитическата значимост на Западните Балкани, историческите предпоставки, хибридните влияния и етно-религиозните елементи на Балканите. Очертани са екзистенциални алтернативи пред страните, част от които създаващи необходимост от амалгамирането им. Изведена е аргументация, доказваща необходимостта от приоритизиране на даването на перспектива в контекста на председателството на България. Даването на перспектива на страните от Западните Балкани е колкото европейски, толкова и български приоритет.

Ключови думи: Западни Балкани, ЕС, перспектива, Балкани, председателство, България, субрегион, регион, интеграция, национализми, стабилност

Оформяне на понятието Западни Балкани

Западните Балкани е понятие, което означава онази територия, която е близо до центъра на континентална Европа, но все още е извън ЕС. Понятието се заражда след края на войните в бивша Югославия и със започването на разширяване на Европейския съюз към Централна и Източна Европа. Първоначално включва бившите югославски републики без Словения, но с Албания. След войната в Косово, приключила през 1999 г. Европейският съюз започва Процеса по стабилизиране и асоцииране (ПСА), който представлява рамка за двустранните отношения между ЕС и държавите от региона, както и Пакта за стабилност, който представлява по-широка инициатива с всички ключови международни участници. През 2008 г. Косово получава независимост и се включва в субрегиона. През 2013 г., десет години след като ЕС потвърждава, че всички страни от ПСА са потенциални кандидати за членство, Хърватия става пълноправен член на съюза, с което пък излиза извън субрегиона.

След поредица от кръвопролитни военни конфликти Западните Балкани остават значително по-слабо развити от останалите бивши социалистически страни – Полша, Унгария, Румъния и България. И докато последните извървяват своя път към европейската интеграция и пълноправно членство в структурата на ЕС, в субрегиона на Западните Балкани се водят войни.

Общи черти на страните от Западните Балкани

Днес, близо 20 години след края на Косовската война обединителна черта за страните от Западните Балкани е заявеният стремеж към членството в Европейския съюз. И ако това е основната обединителна черта на всички страни в субрегиона, то между тях има и една съществена разлика – отношението към НАТО. Докато Албания и Черна гора са вече членове на Алианса, а Македония и Босна и Херцеговина се подготвят за членство, то за Сърбия това не е цел, с аргумент 78-дневните бомбардировки над страната през пролетта на 1999 г. И днес има сгради в Белград, които умишлено не биват ремонтирани, за да напомнят на гражданите за бомбардировките.

На Балканите – и в страните в ЕС, и в страните извън, подобно на други части на Европа, **историята все още се използва като политически инструмент**, за разлика от страни, например, като Германия и Франция, които дълго време са били смъртни врагове, които са дали в три войни помежду си три милиона жертви, те днес са съюзници.

Характерни проблеми за страните от Западните Балкани, са **слабата икономика, сравнително нисък стандарт на живот, високи нива на корупция**, следствие от които са други проблеми, като например **изтичането на мозъци**. Характерни за страните от Западните Балкани са също така **ниските нива на доверие към институциите на властта**, което пък е в следствие от **не особено пълноценното изпълняване на задълженията на държавите към гражданите**, което от своя страна създава вакуум в тези държави, който в последното десетилетие и повече бива запълван от **организираната престъпност** - друг сериозен проблем. Проблем, чието съществуване се увеличава за това, защото **организираната престъпност на Балканите е интердържавна**. Друга характеристика, която е фактор за нестабилност в региона, който е както вътрешен, така и регионален е **етническото и религиозното напрежение**, което е характерно в по-малка или по-голяма степен за всички държави от региона на Балканите. Налично е несъвпадение на национални и етнически пространства - има етнически малцинства във всички държави на Балканите. За разлика от други региони това не създава мостове за добросъседство на Балканите, а по-скоро точно обратното - създава проблеми. Фактор е и една спецификата на Балканския полуостров, която може да бъде наречена **оси от държави** - от типа България и Република Македония, Албания и Косово, Сърбия и Република Сръбска, Гърция и Кипър, Турция и Северен Кипър, Румъния и Молдова. Конфигурацията, която по-често генерира напрежение, отколкото служи на проблемите при добросъседство.

Тази публикация се реализира от Европейски информационен център „Европа Директно“- Велико Търново с финансовата подкрепа на Европейския съюз. Информацията и мненията, публикувани тук, не отразяват задължително официалните становища на Съюза.

Част от държавите в субрегиона, които придобиха своята държавност след разпада на Югославия, са натоварени с не леката задача на съвместяване на два подхода. От една страна да **изграждат граници** – да градят нова държавност, да **утвърждават суверенитет**, да утвърждават институции и демократични правила, а от друга страна, в процеса на европейската си интеграция, да правят точно обратното – да **премахват граници**, да **отдават суверенитет** и т.н. Дистанцирането на ЕС през последните години, отдръпването на перспективата за членството на страните от Западни Балкани в ЕС наруши балансите, като остави да битуват основно национализмите. В тях избуяха националистическите партии с идеите за Велика Албания, за Велика Сърбия, за величия недостигнати с векове проекти, естествено, изграждащи стени и конфронтации.

Правилен приоритет ли са Западните Балкани за българското председателство на Съвета на ЕС?

Изброените по-горе фактори и техните проявления в региона върнаха субрегиона на Западните Балкани отново в дневния ред сред приоритетите на ЕС. На практика, днес, дилемата пред страните от субрегиона се свежда до алтернативен избор между **евроинтеграция** или **национализми**¹.

Западните Балкани е бил, е и ще продължава да бъде „барутен погреб“ на Европа и ако не му бъде дадена ясна перспектива за членство, ако не бъде поставен в дневния ред на съюза, за да може да се възползва от механизмите на европейската интеграция, които неминуемо ще доведат до стабилизацията му. Защото от развитието на Балканите зависи и сигурността на Европа. Затова и **Западните Балкани са правилен приоритет за българското председателство на Съвета на ЕС**, затова и **защото той е колкото европейски толкова и национален приоритет**. Той **дава възможност на България за регионално лидерство или ако не, то поне да се утвърди като значим фактор** в регион, голяма част от който е на кръстопът с клонящи везни на запад. Правилен приоритет в контекста на изоставения проблем от косовската криза в региона.

Западните Балкани - арена на хибридна война

Естествено, Балканите винаги са били поле на геополитически сблъсъци. В тях от една страна е западноевропейският сектор, към който влиза и САЩ, макар интересите на САЩ и ЕС не винаги да съвпадат, налични са нюанси и в интересите, и в отношението към отделните страни. Като примери могат

¹ Под „национализми“ се разбира политиката на преследване на великодържавни доктрини от лидерите на Балканите. Такива примери са недостигнатите с векове от държавите проекти за Велика Албания, за Велика Сърбия и т.н.

да се дадат Македония и Косово. От друга страна интереси и влияние имат и Русия, и Турция с новата си доктрина на неоосманизъм - с имперските си интересите и аспирациите си за възвръщане на влиянието от времето на Османската империя. А в последните години се увеличават чувствително интересите и влиянието на част от арабските страни, начело със Саудитска Арабия, Катар, ОАЕ, Кувейт, които използват религията на определени малцинства в страните от региона, оказвайки съществено влияние в тези страни и може би последният сериозен геополитически играч, който се появява е Китай със своята икономическа инвазия.

Западните Балкани са правилен приоритет за българското председателство, защото страните от субрегиона се намират в момента на кръстопът. На тяхните територии се води хибридна война, фалшивите новини са лайтмотив в ежедневието на гражданите на тези страни. Доказателство за което е фактът, че въпреки, че ЕС е най-големия донор на финансови средства за икономиките на страните от субрегиона в момента, ако бъде попитан средностатистическият им гражданин, независимо на коя от страните, коя държава или организация им помага най-много, то обикновено отговорът няма да бъде ЕС или страна от западноевропейския сектор, а примерно Русия или друга държава в следствие на хибридно въздействие от тяхна страна. От страна на САЩ по-експлицитна реакция в субрегиона се забелязва в последните месеци на 2017 г. Израз, донякъде символичен - в синхрон с промяната на политиката на САЩ в Западните Балкани и по-конкретно в Македония, е назначението на техния главен емисар на Балканите – заместник-помощника на държавния секретар на САЩ за посланик в Македония. Друг израз е докладът на Атлантическия съвет на САЩ, смятан за мозъчен център на НАТО, който е озаглавен "Балканите напред: Новата стратегия на САЩ в региона". В него се сочи, че Москва е предприела редица *„опити да извлече полза от хроничните проблеми на региона, които целят да ерозират европейския проект“*, в доклада са посочени и препоръки към САЩ, които трябва да *„съдействат за стабилизирането на региона“*, като на второ място е изведено, че *„САЩ следва да се опитат да постигнат "историческо помирение" със Сърбия. Белград може и трябва да стане близък партньор и съюзник на Америка в региона, но това може да се случи само, ако Сърбия бъде "откъсната" от Русия“*.²

В следствие от тези заявки **алтернативите** пред страните от субрегиона още по-силно се очертава необходимостта от окончателен избор - или да се

² Marusic, D., Sarah Bedenbaugh, and Damon Wilson. (2017) Balkans Forward: A New US Strategy for the Region, Atlantic council, http://www.atlanticcouncil.org/images/Balkans_Forward_web_1128.pdf, стр. 3-18, посетен на 31.12.2017

стабилизируют, поемайки по пътя към евроинтеграцията – реформи с оглед бъдещо членство в ЕС, или да изберат **национализма – да останат вътрешно хронично нестабилни зони на влияние на външни сили**, които олицетворяват противоположността на Европа. Заявките от страна на страните от Западните Балкани са дадени за европейска интеграция, а България е в благоприятстващата роля да бъде председател на Съвета на ЕС в този сублимен момент, в който който се нуждаят от перспектива, за да се откъснат от сектора водещ политика насочена срещу евроинтеграцията им.

Перспектива като превенция

Западните Балкани са правилен приоритет за българското председателство, защото историята показва, че **кризите през които премина ЕС през последното десетилетие бяха кризи на нерешени проблеми**. Такава криза беше икономическото управление в еврозоната и регулацията на финансовите пазари, за справянето с които ЕС приема спешно законодателство. Такъв проблем се откри при миграционния натиск, който извади на показ слабостта в охраната на външните граници на съюза.

Тлеещи конфликти

Западните Балкани са правилен приоритет за българското председателство, защото, Балканите и в частност субрегиона на **Западните Балкани са сбор от държави с тлеещи политически и етно-религиозни вражди в тях**. Доказателство за което са налични от началото и основно второто полугодие на 2017 г. **Провокации в региона** както от страни, които са кандидат и потенциален кандидат за членство, така и от страни-членки на ЕС. **Първата провокация**, която ще бъде изведена, е от 16 януари 2017 г., когато сръбски влак, който пътува за първи път от 18 години Сърбия към Косово директно. Влак, който е боядисан в цветовете на сръбското знаме, на който пише на двадесет езика „Косово е Сърбия“.[1] След който случай, естествено, се повишава осезаемо напрежението между двете страни. **Втората провокация** е всъщност низ от такива, започнала след решението на арбитражния съд да даде на Словения достъп до открито море през Хърватия, със срок на изпълнение от шест месеца.[2] Следствие от което решение са низ от заплахи, края на които не се очертава. Тези два примера от територията на бивша Югославия доказват безусловно, че това е регион, който има в себе си, ако не върви в правилната посока, силен взривоопасен потенциал. Доказва също така необходимостта от поставеното от ЕС изискване всички спорни въпроси да бъдат решавани още преди започването на преговорите за членство, а не да остават след като

държавите станат членки, защото тогава те се превръщат във вътрешни проблеми на съюза.

Сюблимен момент

Западните Балкани са правилен приоритет за българското председателство, защото предприсъединителният период е най-точния момент в който България може да настоява и постигне свои важни цели по отношение на тези държави. Договорът за приятелство, сътрудничество и добросъседство с Македония е само една от тези цели, друга такава цел е грижата за българското национално малцинство в Република Сърбия.

Българското председателство като балканско?

Може ли и трябва ли българското председателство на Съвета на ЕС да бъде балканско?

Лидерите на България, Сърбия и Гърция, в срещите, в месеците преди българското председателство повтарят, едва ли не, като мантра, че това председателство ще бъде не само Българско, а и балканско.[3] Министърът на Българското председателство на Съвета на ЕС Лиляна Павлова заявява на същия 21 септември 2017 г., в който се провежда и четиристранната среща на лидерите на България, Румъния, Гърция и Сърбия за обсъждане на приоритетите на българското председателство: *„Един от приоритетите ни е консенсус, но ние няма да си мълчим, когато имаме мнение по даден въпрос. Като председателстващи в консенсуса ние ще търсим разбирателство и компромисни решения, когато това се налага, но без да ошетим България. Имаме ясни червени линии, които не позволяваме да бъдат преминати.“*[4]

Ако българското председателство е балканско, то това означава, ако не друго, то че инфраструктурата с цел по-добра свързаност между държавите трябва да се осъществи в знак на солидарност там, където е най-изостанала, там, където има значителни дисбаланси, които трябва да бъдат поправени. Т.е. би трябвало приоритетно да се гради инфраструктура по оста изток-запад, вместо по оста север-юг, която е значително по-развита. Това означава изграждане на **Коридор №8, който свързва България, Македония и Албания**, към който се включва и четвъртата икономика в ЕС – **Италия. Който свързва Черно с Адриатическо море**, преминавайки от Варна, през София и Скопие до пристанището Дуръс в Албания. **Който е не само транспортен, но и енергиен коридор**, през които биха могли да преминават енергозапасите не само от Русия, а от цял Кавказ, а и Азербайджан, Казахстан, Туркменистан, на целия Каспийски регион към Южна и Централна Европа. **Който има възможност да бъде транзитен за**

Тази публикация се реализира от Европейски информационен център „Европа Директно“ - Велико Търново с финансовата подкрепа на Европейския съюз. Информацията и мненията, публикувани тук, не отразяват задължително официалните становища на Съюза.

небалкански стоки, за стоки, които не остават на Балканите, като например огромния обем стоки от Китай, които пътуват за Европа. **Който е значително по-евтин** от алтернативните му Кориidor №10(Гърция-Македония-Сърбия) и този, **за който бе подписан меморандум в Кавала**[5], който свързва Русе-Варна-Бургас до Александропулис, Кавала и Солун, реализирането на които само би отклонило реализирането на Кориidor №8, който поради посочените и други фактори би трябвало да е от изключителен приоритет за България спрямо останалите два, ако не друго, с цел поправянето на значителната изостаналост на инфраструктурата по оста изток-запад спрямо север-юг, която е в ущърб на България. Т.е. солидарността между държавите, която е фундаментално изискване за възможност за българско председателство като балканско не е налична, напротив – точно обратното, чрез изграждането на проекта, който бе подписан между Борисов и Ципрас се задълбочава, и без това голямата, диспропорция в инфраструктурата.

Експлицитно проличава разнобоя на интересите между лидерите на балканските държави, с които министър-председателя на България основно провежда срещи в края на 2017 г. – Тидосе, Ципрас и Вучич. Натискът от страна на Ципрас, а и на Вучич, а и на Русия са нещо напълно очаквано с оглед на строго националните интереси на държавите, които няма как във всяко естество да съответстват с интересите на другите държави. Даже напротив, интересите на Балканите обичайно са разнопосочни. И след като съществуват алтернативи на Кориidor №8, които са значително по-благоприятни за държавите, чиито лидери присъстват на четиристранните срещи, то нормално е интересът им да бъде основен мотор на действията им, независимо от интересите на другите участници. Кое то потвърждава догмата в международните отношения, че в тях **няма приятели, а има само интереси.**

Западните Балкани в контекста на българското председателство на Съвета на ЕС – ролята на България

Този етап от преговорите за членство на страните от Западните Балкани и благоприятната предпоставка България да бъде председател на Съвета на ЕС в този момент дават възможности на страната както да играе ролята на балкански мотор, на лидер-модератор за европейската перспектива за западните съседи на страната, в замяна да поиска необходимото от страните от субрегиона за постигне на свои важни цели. Такива цели са, например, реализацията на Кориidor №8(около 52% от пътната и над 55% от железопътната инфраструктура са на българска територия), грижата за българските малцинства и извършване на договорките с тях, които в

годините биват протакани, като например отпечатването на учебници на български език в Сърбия, в Западните покрайнини[6].

Това, което трябва и може България да поеме, в рамките на председателството, е да се даде реанимира стратегията от гръцкото председателство от 2003 г., т.е. да се очертаят ясно евроинтеграционните перспективи на страните от субрегиона, да се генерират нови процеси, да се динамизират политики, а в по-амбициозен план да се състави и приреме Софийска пътна карта за евроинтеграцията на Западните Балкани, която да динамизира процесите, правейки още по-достижимо приемане на страните от субрегиона в ЕС. Да се създаде платформа с общи интереси, свързани със Западните Балкани, между България и Австрия, Румъния, Финландия и Хърватия, които са част от две последователни тройки-председатели на Съвета на ЕС. С изключение на Финландия всички други страни имат специално отношение към субрегиона, т.е. има един доста добър континуум от държави, чието взаимодействие може да послужи като изключителен оптимизатор на интеграционните процеси в страните от Западните Балкани.

Става въпрос за задълбочаване на диалога, за даване на ясна перспектива на страните. Ясна перспектива, която да даде възможност на страните и гражданите им, чрез предприсъединителните механизми на съюза, да се почувстват все повече част от ЕС, което неминуемо ще увеличи проевропейските настроения и ще бъде фактор от изключителна важност за стабилизирането на Балканите, а с това и на Европа. Перспектива, която е още по-необходима на гражданите от субрегиона след речта на председателя на ЕК, в която каза, че до 2020 г. за разширяване не може да се говори.[7] С което ЕС загуби един от механизмите си за въздействие в страните от Западните Балкани. Защото при политиката на моркова и тоягата, ако морковът стане по-малък, то и с тоягата ще се случи същото и тя трудно ще намери приложение. Необходимо е да се даде перспектива на страните от субрегиона, за да има на Балканите, а с това и в Европа мир и просперитет, за да има приятелство и добросъседски отношения вместо войни.

БИБЛИОГРАФИЯ

Йонева, Е. (2011) – Черноморският регион и енергийната сигурност на Европейския съюз, Авангард Прима

Кръстев, Н. (2011) – Спорът между Гърция и Република Македония, Фабер

Методиев, К. (2016) – Западните Балкани и България (политика,

дипломация и сигурност), Българско геополитическо дружество и Балкански институт за стратегически прогнози и управление на риска Митев, П.-Е., Антонина Желязкова и Горан Стойковски. (2008) - Македония на кръстопът, Изток-Запад

Симеонова, Е. (2013) – Политическият риск: Анализ, оценка, управление, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

Узунов, К. и Евелина Цанева. (1993) - Христос на Балканите. Основни моменти на етническата ситуация в Република Македония, Военноиздателски комплекс „Св. Георги Победоносец“

Чавдарова, М. (2011) – Държавно управление на балканските страни

Винаров, И. (2016) Парламентарните избори и стабилността на политическата система в Република Македония

Македонски преглед: списание за наука, литература и културен живот, Александър Гребенаров (Редактор)- София : Македонски научен институт, кн. 2, стр. 91-112

Димов, Н. (2017) Да започнем да градим европейски патриотизъм

Международни отношения: списание за дипломация, политика и икономика, Чавдар Минчев (Главен редактор)- София : Издателско сдружение „Международни отношения“, бр. 3, стр. 33-36

Динков, Д. (2013) Избледняват ли Балканите на политическата карта на света? (Проба за преосмисляне перспективите пред Югоизточна Европа)

Международни отношения: списание за дипломация, политика и икономика, Чавдар Минчев (Главен редактор)- София : Издателско сдружение „Международни отношения“, бр. 2, стр. 5-10

Динков, Д. (2014) Регионално сътрудничество на Балканите и Европейския съюз

Международни отношения: списание за дипломация, политика и икономика, Чавдар Минчев (Главен редактор)- София : Издателско сдружение „Международни отношения“, бр. 2, стр. 15-22

Кайчев, Н. (2016) Партийната система в Р Македония и обществено-политическата криза в страната през 2015-2016 г.

Македонски преглед: списание за наука, литература и културен живот, Александър Гребенаров (Редактор)- София : Македонски научен институт, кн. 3, стр. 7-28

Лазова, И. (2017) Ситуацията на Балканите – шанс или заплаха за България?

Международни отношения: списание за дипломация, политика и икономика, Чавдар Минчев (Главен редактор)- София : Издателско сдружение „Международни отношения“, бр. 2, стр. 61-68

Методиев, В. (2015) *За българските Западни покрайнини – една кратка история за едно кратко политическо събитие*

Македонски преглед: списание за наука, литература и културен живот, Александър Гребенаров (Редактор)- София : Македонски научен институт, кн. 4, стр. 143-146

Митев, Т. (2017) *Възникване и същност на „македонизма“ като политическа доктрина*

Интердисциплинарни изследвания. Юбилеен сборник посветен на проф. д-р Георги Янков заслужил професор на УНСС, Лилия Даскалова (Редактор)- София : Издателски комплекс – УНСС, стр. 74-96

Николов, И. (2017) *Стратегическа цел на Гърция е осуетяването на коридор №8*

България Македония, Зоя Андонова (Главен редактор)- София : Издателство „Св. Климент Охридски“, бр. 4-5, стр. 15-17

Тонева-Методиева, Л. (2016) *Българското председателство на Съвета на ЕС през 2018 г.: стандарти за прозрачност и отчетност*

Дипломатия, Здравко Попов (Главен редактор)- София : Министерство на външните работи на Република България, бр. 16, стр. 93-106

Хинкова, С. (2013) – *Разширяването на Европейския съюз и Западните Балкани. Working Paper*. Научен електронен архив на НБУ, София <<http://eprints.nbu.bg/1818/>> посетен на 31.12.2017

Чавдарова, М. (2014) *България в Европейския съюз – седем години по-късно*

Международни отношения: списание за дипломатия, политика и икономика, Чавдар Минчев (Главен редактор)- София : Издателско сдружение „Международни отношения“, бр. 3, стр. 75-84

Marusic, D., Sarah Bedenbaugh, and Damon Wilson. (2017) *Balkans Forward: A New US Strategy for the Region*, Atlantic council, http://www.atlanticcouncil.org/images/Balkans_Foward_web_1128.pdf, стр. 3-18, посетен на 31.12.2017

Официални интернет страници:

<https://europa.eu/>

<https://eu2018bg.bg/>

Цитирани източници:

- [1] Президентът на Косово: Заплахите за война от Сърбия са неприемливи, <https://offnews.bg/sviat/prezidentat-na-kosovo-zaplahite-za-vojna-ot-sarbia-sa-nepriemlivi-644565.html>, посетен на 31.12.2017
- [2] Словения притежава по-голямата част от Пиранския зарив, реши съд в Хага, https://www.dnevnik.bg/sviat/2017/06/29/2998480_sloveniia_pritejava_po-goliamata_chast_ot_piranskiia/#_, посетен на 31.12.2017
- [3] Премиерът Бойко Борисов: Приемаме Българското председателство на Съвета на ЕС като Балканско, <http://focus-news.net/news/2017/12/09/2465618/premierat-boyko-borisov-priemame-balgarskoto-predsdatelstvo-na-saveta-na-es-kato-balkansko.html>, посетен на 31.12.2017
- [4] Лиляна Павлова: България няма да бъде безмълвна или беззъба по време на председателството на ЕС, <https://trud.bg/%D0%BB%D0%B8%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BD%D1%8F%D0%BC%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D0%B1%D1%8A%D0%B4%D0%B5-%D0%B1/>, посетен на 31.12.2017
- [5] България и Гърция подписа меморандум за скоростния жп коридор, <https://news.bg/economics/balgariya-i-gartsiya-podpisaha-memorandum-za-skorostniya-zhp-koridor.html>, посетен на 31.12.2017
- [6] Иван Николов: Нулев резултат за българите от Западните покрайнини от визитите на българските политици в Сърбия, <http://www.bgnes.com/bez-filyr/bez-filyr/4544792/>, посетен на 31.12.2017
- [7] Юнкер ще настоява за Европа на две скорости, <https://offnews.bg/sviat/iunker-shte-nastoiava-za-evropa-na-dve-skorosti-648144.html>, посетен на 31.12.2017

ХРИСТИАНДЕМОКРАЦИЯТА И ЕНП НА БАЛКАНИТЕ ДНЕС. ТЯХНАТА РОЛЯ В ПРОЦЕСА НА ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ.

Венцислав Милков Георгиев

georgiev_polit@abv.bg, georgiev_polit@gmail.com

Резюме

В светлината на предстоящото председателство на България на Съвета на ЕС, темата за европейската интеграция на Западните балкани става все по-актуална. Особено впечатление прави активизацията на балканските и европейските християндемократически партии и партиите от семейството на Европейската Народна Партия. Какъв е техният принос в задълбочаването на процеса на европейска интеграция на Западните балкани е основен въпрос в настоящото изследване.

Ключови думи: християндемократия, ЕНП, Балкански полуостров, европейска интеграция, Западни балкани и др.

Християндемократията и ЕНП на Балканите.

Християндемократията е форма на политическия консерватизъм и политическо течение обединяващо идеалите на демокрацията и християнството. Тя търси начин да приложи християнските принципи в обществената политика. Възниква в края на 19 век. Главна роля за това има Папа Лъв XIII, който през 1891 г. издава своята енциклика „Rerum Novarum“. В следствие от енцикликата се заражда католическото социално учение. Християндемократията се формира като самостоятелна политическа идеология именно под влиянието на католическото социално учение и нео-калвинизма.

Днес съществуват няколко типа идеологии, които се наричат християндемократия. Например в Латинска Америка християндемократическите партии са по-скоро леви партии, повлияни до някаква степен от Освободителната теология. Но специално в Европа, християндемократите определят своите възгледи като алтернативни на левите и социалдемократите, а християндемократическите партии са умерено консервативни и преди всичко дясно-центристки. И тъй като в нашето съвремие християндемократията на Балканите се формира под влиянието на тази от континентална Европа, ние ще разгледаме и ще се придържаме към характеристиките на европейската християндемократия.

Основни характеристики:

Тази публикация се реализира от Европейски информационен център „Европа Директно“- Велико Търново с финансовата подкрепа на Европейския съюз. Информацията и мненията, публикувани тук, не отразяват задължително официалните становища на Съюза.

*В културен и морален аспект и по отношение на въпросите на обществения строй, християндемократията възприема дясно-центристки възгледи. Християндемократите твърдят, че различни сектори от обществото (например образованието, семействата, икономиката и държавата) са отговорни и автономни за тяхната собствена сфера. Тази концепция е позната като концепцията за **сфери на суверенитет**. Една сфера не би трябвало да диктува задълженията на останалите социални единици. Например на *държавната сфера* не е разрешено да се меси в отглеждането на децата, тази роля принадлежи на *сферата на семейството*.*

В християндемократическите концепции за *културния мандат* и *преференциалните възможности за бедните*, християнската справедливост е задължителна част от благосъстоянието на всички хора. Особено бедните и уязвимите трябва да бъдат защитени, (защото всяко човешко същество, създадено по образ и подобие на Бог, има своето достойнство). Християндемократите обикновено са социално консервативни и като такива имат сравнително скептично мнение относно абортите и еднopolовите бракове, въпреки, че някои християндемократически партии са приели ограничено легализиране и на двете.

Относно икономическите въпроси, християндемократите обикновено не се противопоставят напълно на капитализма като икономическа система, по начина по който го правят комунизма и подобните на него системи. Що се отнася до икономиката, социалната политика и заетостта, гражданските права и външната политика; християндемократията ползва инструментите на социалната пазарна икономика (ляво-центризъм). В последните десетилетия, някои дясно-клонящи християндемократически партии в Европа са приели политики съставени от либерални икономически възгледи, но все още поддържат принципите на регулираната икономика и социалната държава.

*В сферата на управлението, християндемократите поддържат тезата, че гражданските проблеми трябва първо да се адресират до по-ниските нива на управление преди да бъдат прегледани на по-високо ниво. Тази доктрина е позната като *субсидиарност*.*

По въпросите за екологията, християндемократията поддържа принципа за стопанисването, който подкрепя идеята, че хората трябва да съхранят планетата за бъдещите поколения.

По въпросите на вероизповеданията, християндемократическите партии пазят свято конфесионалната свобода и застават твърдо срещу държавния атеизъм (характерен за комунизма и др). [3]

В посткомунистическите условия, за които са характерни: високи нива на корупция; ниско доверие на гражданите към държавата, институциите и

Препратки:

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Christian_democracy

политиците; обществото има високи изисквания към държавата относно социалната политика и социалните придобивки; и факта, че икономиките бяха почти или напълно сринати, едно християндемократическо управление със социална пазарна икономика би предложило адекватни мерки за стабилизиране и развитие на всяка една от балканските държави във всякакъв аспект. Но защо християндемократия, а не консерватизъм? Отговорът може да бъде представен и накратко. По този въпрос доц. Светослав Малинов казва: „Консервативната традиция не познава тоталитарната държава; консерватизмът е изначално нечувствителен към проблемите на посттоталитарното общество. Та нали тъкмо в недопускането на тоталитаризма в неговия комунистически и нацистки вариант е голямата заслуга на консерватизма в англо-саксонския свят. Подобно на Бърк, англоговорещият консерватор на XX век може гордо да каже: Ние не прегърнахме идеите на Маркс, ние не станяхме ученици на Ленин, нацизмът не получи признание у нас. Ние, българите, не можем да застанем зад такива думи.“^[4]

И ако трябва да перифразирам доц. Малинов ще кажа, че „Ние, балканските народи, не можем да застанем зад такива думи“.

Безспорно християндемократията е изключително подходяща дясна алтернатива за целия балкански полуостров, защото: защитаваната от ХД конфесионална свобода е необходимо условие за всички балкански държави с оглед на етническото, културното и религиозното разнообразие в състава на тяхното население. Комунистическото минало на бившите „соц“ държави води до държавен атеизъм и атеизъм у големи части от населението и в този смисъл ХД с нейната категорична борба срещу държавния атеизъм е необходимост. Комунистическото минало на балканските държави и силната социална политика преди 1989 г. ни завещава големи очаквания от страна на гражданите към държавата относно социалната политика и в този ред на мисли социалната пазарна икономика на ХД би била много по-полезна от либералната такава. Но най-силен аргумент, може би, биха били думите на Конрад Аденауер:

„Нашият народ от много десетилетия боледуваше във всичките си прослойки от грешно разбиране за държавата, за властта, за позицията на отделната личност спрямо държавата. Той бе превърнал държавата в идол, бе я издигнал в олтар, пред който принасяше в жертва отделната личност и нейното достойнство и стойност... Материалистическият светоглед обезличава човека, превръща го в малка част от една чудовищна машинария. Смятам, че този светоглед е пагубен. Смисълът на държавата трябва да се състои в това да събужда творческите сили на един народ, да обединява, да се грижи и да съхранява. Съгласно моето разбиране личността според своето съществуване и ранг трябва да бъде преди държавата. Държавната власт среща своята граница и вижда ориентацията си в достойнството, свободата и самостоятелността на отделния човек. Свободата на личността обаче не означава безграничност и своеволие. Тя задължава всеки, когато използва

⁴ Християндемократията: общество и държава, съст.: Светослав Малинов, Фондация "Конрад Аденауер", С., 2000, с. 20–23

своята свобода, винаги да има предвид отговорността, която всеки индивид носи за своите близки и за целия народ...”^[5]

Универсално звучене за целият Балкански полуостров имат думите на Конрад Аденауер. Няма балканска държава(с изключение на Гърция, но и там военната хунта до 1975 г. оставя сходен отпечатък върху държавата и социума, както прави комунизма в останалите балкански държави.), за която тези думи да не са подходящи особено в годините непосредствено след разпадането на източния блок.

Балканската християндемократия.

Християндемократически партии и организации има в почти всички европейски държави. Дори в държави като Албания и Босна и Херцеговина, където ислямът обхваща над 50% от населението и Косово, където 95,6% от населението е мюсюлманско.

Всъщност изследванията, които проведох показват, че Християндемократически партии има във всички балкански държави(виж Таблица 1).

Таблица 1.

Държава	Християндемократически партии	Партии от семейството на ЕНП	Участие в държавната власт към момента
Албания	Албанско Християндемократическо Движение		
	Християндемократическа партия на Албания (PKD)		парламентарно представена
	Демохристиянска партия на Албания (PDK)		
		Демократическа партия на Албания (PD) Сали Бериша	
	Християндемократическа народна партия на Албания Christian Democratic People's Party of Albania (Partia Popullore Kristiandemokrate e Shqipërisë)		
Босна и Херцеговина	Хърватски Демократически съюз 1990 (HDZ 1990)	Хърватски Демократически съюз 1990 (HDZ 1990)	парламентарно представена

⁵ Пак там.

	Хърватски Демократически съюз на Босна и Херцеговина (HDZ BiH)	Хърватски Демократически съюз на Босна и Херцеговина (HDZ BiH)	парламентарно представена
	Хърватски Християндемократи (HD)		
		Партия на Демократичното Развитие (PDP)	
		Партия на Демократичното Действие (SDA)	Управляваща
Косово	Албанска Християндемократическа Партия на Косово		
		Демократическа Лига на Косово (LDK-KS)	
Македония	ВМРО-ДПМНЕ	ВМРО-ДПМНЕ	Президент Георги Иванов Парламентарно представена.
Сърбия	Християндемократическа Партия на Сърбия (DHSS)		
	Демократична Партия на сърбия (DSS)		
	Сръбска Прогресивна Партия (SNS)	Сръбска Прогресивна Партия (SNS)	Управляваща Александър Вучич – президент Ана Бърнабич – премиер Най-голяма парламентарна група.
		Съюз на Унгарците във Войводина (VMSZ)	
	Заедно за Сърбия		
Черна Гора	Демократична Сръбска Партия Democratic Serb Party (Montenegro)		
	Народна Партия (Черна Гора) People's Party (Montenegro)		

Тук правя уточнение, че разглеждам държавите, които попадат в дефиницията на политическото понятие Западни Балкани + България, Гърция и Румъния. За настоящото изследване не е подходяща дефиницията на ООН за разделение на Балканския полуостров на база „културни различия“ на два субрегиона - Западни и Източни Балкани.^[6] То ест, с оглед на политическата обстановка Словения и Хърватска няма да бъдат обект на изследването. Турция също. А Румъния ще бъде включена заради общите черти в културно-исторически аспект и важната ѝ роля като съсед на балканските държави.

Както по-горе посочих, християндемократически партии има във всяка една държава на балканския полуостров, но за съжаление в повечето държави в момента тези партии имат съвсем слабо влияние върху политическия живот. Така е в Албания, Босна и Херцеговина, Косово, Черна Гора, България, Гърция, и Румъния. В някои от тези страни, някои от християндемократическите партии са слабо представени в законодателната власт, буквално с по 1-2 депутатски места. В Гърция християндемократическата партия Нова Демокрация е опозиционна. Румънската християндемократическа партия Народно Движение на бившият президент Траян Бъсеску е парламентарно представена и има слаб успех на ниво местна власт (виж Таблица 2).

Таблица 2

Държава	Християндемократически партии	Партии от семейството на ЕНП	Постижения
България		ГЕРБ	Управляваща
	ХДП(Ирина Репуц)		
	СДС	СДС	
		ДСБ	
		БГ	
Гърция	Нова Демокрация ND (Nea Demokratia)	Нова Демокрация ND (Nea Demokratia)	Парламентарно представена
	Християндемократическа партия на отхвърлянето (Christian Democratic Party of the Overthrow)		
Румъния	МР(Miscarea Populara) Партия Народно Движение	МР(Miscarea Populara) Партия Народно Движение	Парламентарно представена
	Християндемократическа национална селска партия (PNȚ-CD)		
		Национална либерална партия Partidul Național Liberal PNL	Президент Парламентарно представена
		Унгарски демократичен съюз на Румъния	

⁶ <https://en.wikipedia.org/wiki/Subregion#Europe>

		Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ / UDMR)	

А в Черна Гора християндемократите не са представени парламентарно, въпреки че Народната партия (Черна Гора) е най-старата партия в държавата. Или казано на кратко управляващата в момента Сръбска прогресивна партия(SNS) държаща и президентската институция и правителството, и парламента; и управлявалата доскоро ВМРО-ДПМНЕ в Македония са единствените християндемократически партии, които към момента са част от управлението на съответните балкански държави. Въпреки, че ВМРО-ДПМНЕ често търпи критики и бива определяна като националистическа партия, тя е народна партия с християндемократическа ориентация и е включена в списъка на християндемократическите партии.[⁷] ВМРО-ДПМНЕ все още има влияние върху управлението в Македония заради действащият президент Георги Иванов, излъчен от нея.

Защо включвам България в „списъка“ с държави, в които християндемократическите партии имат слабо влияние? Факт е, че в „политическата рамка“ на ПП ГЕРБ се казва, че „ГЕРБ е партия, която вярва в християндемократическите принципи“[⁸], но по същността на водените от партията политики тя е по-скоро дясно-центристка, либерално-консервативна партия. А християндемократическите партии, като СДС и Християндемократическа партия на Ирина Репуц са доста в страни от властта. Като вероятно повече от 98% от избирателите дори не знаят за съществуването на последната.

ЕНП

И тук идва ролята на Европейската народна партия – най-силният инструмент на европейската християндемократия. Логично е да се зададе въпроса: Защо инструмент на европейската християндемократия, след като семейството на ЕНП не се ограничава само с християндемократически партии, а също така обхваща и либерално-консервативни и дясно-центристки партии? Заради идеологическата близост и сходство, и защото корените на ЕНП са изцяло християндемократически. Тя бива създадена през 1976 г. в Люксембург, където се събират представители на 13 християндемократически партии от 7 държави, членки на Европейската икономическа общност и създават Европейската народна партия (ЕНП) с пръв председател белгийският премиер и християндемократ - Лео Тиндемас, с подкрепата разбира се на Жан Зайтлингер, Вилфрид Мартенс и др. Фактически ЕНП наследява няколко по-стари християндемократически организации, но в последствие разширява членската си маса и включва дясно-центристки и либерално-консервативни партии, поради идеологическата им близост (защото

⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Christian_democratic_parties

⁸ <http://www.gerb.bg/bg/pages/Political-frame-87.html>

либералните консерватори са другото отражение на един общественополитически ценностен модел, от който произлизат и днешните континентални социалхристияни, но това е тема на друго изследване).[⁹]

Каква е ролята на ЕНП в политиката за европейска интеграция на Западните балкани?

Интересът на ЕС към Централна и Източна Европа (в частност и към Балканския полуостров) не приключва с Източното разширение на ЕС от 2004, нито с приемането на Българи и Румъния през 2007 г. или на Хърватска през 2013 г. Аналогично стоят нещата и по отношение интереса на ЕНП към ЦИЕ и Балканите. Непосредствено след разпада на СССР в края на 1991 г., през 1992 г. ЕНП провежда свой конгрес не къде да е, а в столицата на единствената балканска държава член на ЕС – Гърция, където се приема Манифеста на ЕНП. Последната актуализация на Манифеста на ЕНП бе през 2012 г. в столицата на Румъния – Букурещ. Стратегически погледнато, може да се отбележи, че Румъния е свързващото звено между Централна Европа, Източна Европа (в частност Украйна) и Балканите. На този конгрес Европейската народна партия актуализира своята политическа платформа и одобрява политически манифест, в който обобщава основните си ценности и политики. Всички те са в открито съответствие с християндемократическите възгледи:

- Свободата като централно човешко право в съчетание с отговорност
- Зачитането на традициите и сдружения
- Солидарност да помогне на хората в нужда, които от своя страна също трябва да положат усилия, за да се подобрят положението си
- Осигуряване на стабилност на публичните финанси
- Запазването на здравословна околна среда
- Субсидиарност
- Плуралистичната демокрация и Социална пазарна икономика

Но Манифестът описва също така приоритетите на ЕНП за ЕС и сред тях се откроява един приоритет:

- Европейски политически съюз
- Директни избори за председател на Европейската комисия
- Цялостност на единния европейски пазар
- Насърчаване на семейството, подобряване на образованието и здравеопазването
- Укрепване на общата политика в областта на имиграцията и предоставянето на убежище и интеграция на имигрантите

⁹ <http://drugi.dokumentite.com/art/politicheska-ideologiq-na-hristiqndemokratiqta/85098/p2>

- **Продължаване на разширяването на ЕС, засилване Европейската политика на съседство и предлагането на специални рамки за връзка към държави, които не могат или не искат да се присъединят към ЕС**
- Определяне обща енергийна политика на ЕС
- Укрепване на европейските политически партии^[10]

В актуализацията на Манифестът от 2012 г. е обърнато специално внимание за продължаването и подобряването на европейската политика за съседство (ЕПС), като ключов инструмент за изграждане на близки отношения със съседите. И само 2 години по-късно, в съответствие с Манифеста на ЕНП, комисията „Юнкер“ създава Европейски инструмент за съседство (ЕИС) с бюджет 15,4 млрд. евро планирани за програмния период 2014-2020 г. Който на практика представлява обещаната в Манифеста на ЕНП „из основно подобрена“ ЕПС.^[11]

Изследванията показват, че във всяка държава член на ЕС има политически партии, които са част от семейството на ЕНП. Но то не се ограничава само в границите на ЕС. Такива партии има и в държави, които не са членки на ЕС, като например в балканските държави Босна и Херцеговина и Сърбия (виж Таблица 1). А в държавите, в които няма партия член на ЕНП се вижда ясно ролята на фондации като Wilfried Martens Centre for European Studies, Konrad Adenauer Stiftung и Hanns Seidel Stiftung. Идеален пример за това е Черна Гора. Християндемократическата „Народна Партия“ (Черна Гора) от скоро е кандидат за член-наблюдател на ЕНП, но фондация HSS развива дейност в Черна Гора още от 2003 г.¹² (виж Таблица 3)

Таблица 3.

Държава	KAS ^[13]	HSS ^[14]	Martens Centre ^[15]
Албания	+	+	
Босна и Херцеговина	+		+
Косово	+		
Македония	+		
Сърбия	+	+	+
Черна Гора	-	+	

Както ясно се вижда от таблици 1 и 2, в момента на балканския полуостров в България, Сърбия и Босна и Херцеговина се управляват от партии част от политическото семейство на ЕНП. В Македония и Румъния президентите са

¹⁰ <http://juncker.epp.eu/epp-manifesto>

¹¹ Пак там

¹² <https://www.hss.de/weltweit-aktiv/europa/montenegro/>

¹³ <http://www.kas.de/wf/en/71.15069/>

¹⁴ <https://www.hss.de/weltweit-aktiv/europa/>

¹⁵ <https://www.martenscentre.eu/network>

излъчени от такива партии, а в парламента те са опозиционни. В Гърция християндемократическата партия "Нова Демокрация" също е опозиционна.

Темата за европейската интеграция на Западните балкани стана много актуална покрай предстоящото българско председателство на Съвета на Европейския съюз. Причина за това е не само факта, че темата е заложена като приоритетна за българското председателство на ЕС. Причина е също така, че лидерите на ЕНП и големите партии в ЕНП насърчават предприемане на мерки в тази насока. Още през март 2017 г. германския канцлер Ангела Меркел обяви, че независимо от интересите на Русия и Турция на Западните Балкани, страните от региона трябва да запазят перспективата си за присъединяване в ЕС. Подобна позиция изказа и председателят на Европейския съвет Доналд Туск, който заяви, че всички страни от съюза са готови да се противопоставят на „външните сили“, които се опитват да дестабилизируют Западните Балкани.^[16]

„Зелената светлина“, която Европа дава може и за в момента да е по-скоро инструмент за запазване на мира и насърчаване на развитието на демокрацията в държавите от Западните балкани. Но дори и да е така, това определено има положителни резултати. Темата бе обсъждана от лидерите на Европа и през юли 2017 г., по време на форум в италианския град Триест, отново по инициатива на председателя на германския християндемократичен съюз – Ангела Меркел.^[17] Логично бе след тези ясни сигнали дадени от лидерите на ЕНП и ЕС мерки да предприемат и балканските лидери.

Веднага след форума в Триест започна т. нар. „балканска обиколка“ на българският външен министър Екатерина Захариева, което бе ясен знак за „опипване на почвата“ и подготовка на по-сериозни срещи в следващите месеци.^[18] Положителните резултати от срещите на външния ни министър със своите колеги от Сърбия, Босна и Херцеговина, Албания и Македония и Черна Гора доведоха до продължаване на разговорите на по-високо ниво.

В началото на октомври с.г. в гр. Варна бе проведена среща между премиерите на България, Гърция и Румъния и президента на Сърбия. Целта на срещата бе да се даде ясен знак, че балканските лидери са готови да работят за европейска интеграция на Западните балкани. В този дух бе и изявлението на българския премиер Бойко Борисов след четиристранната среща: „Естественото място на Сърбия е в ЕС. Между нас не може да стои държава не приета в съюза. Затова всички ние работим по процеса по присъединяване на Сърбия в ЕС и това той да бъде ускорен.“^[19] Балканската обиколка на българския премиер продължи и в

¹⁶ <https://dariknews.bg/novini/sviat/merkel-stranite-ot-balkanite-imat-bydeshte-v-es-2009265>

¹⁷ <http://flashnews.bg/merkel-politicheskata-stabilnost-na-zapadnite-balkani-oznachava-i-stabilnost-za-nas/>

¹⁸ <http://www.focus-news.net/news/2017/08/31/2430981/ministar-ekaterina-zaharieva-pristigna-na-poseshenie-v-cher-na-gora.html>

¹⁹ <https://www.novini.bg/news/446849-%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2-%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4-%D1%81%D1%80%D0%B5%D1%89%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81-%D1%86%D0%B8%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%81-%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B5-%D0%B8-%D0%B2%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%87-%D0%BD%D0%B0->

края на същият месец той проведе привидно успешна среща на високо ниво в Босна и Херцеговина. В началото на декември 2017 г. бе и пикът на балканските срещи, когато лидерите на седем балкански държави участваха във форум на върха в София, който постави началото на инициатива в подкрепа на регионалната интеграция на Западните Балкани. По покана на българския премиер Бойко Борисов у нас бяха косовският президент Хашим Тачи, президентът на Черна Гора Филип Вуканович, министър-председателите на Албания Еди Рама, на Македония Зоран Заев и на Сърбия Ана Бърнабич, както и заместник министър-председателят Босна и Херцеговина Мирко Шарович. На форума, организиран от българското правителство и Световната банка, участваха още главният изпълнителен директор на Световната банка Кристилина Георгиева и комисарят за европейската политика за съседство и преговори за разширяване Йоханес Хан. Резултатът от срещата бе потвърждаването на готовността на лидерите от западните балкани, за работа по посока задълбочаване на сътрудничеството между балканските държави и европейската интеграция на региона. А Световната банка изрази готовност да финансира проект за търговия и транспорт в региона на Западните Балкани в размер на до 200 млн. долара.^[20] Въпреки, че Румъния и Гърция открито показват подкрепата си, в страничните наблюдатели остава впечатлението че като че ли балканските лидери-членове на ЕНП са най-активни в работата по този проблем. Втората четиристранна среща на върха между лидерите на България, Сърбия, Гърция и Румъния се проведе в Белград само два дни след форума в София. Първите резултати вече са на лице. В рамките на това посещение България и Сърбия подписаха Меморандум за намаляване на международните тарифи за роуминг услугите.^[21] Такъв бе подписан и едва месец по-рано между правителствата на България и Македония. Съвсем в началото на 2018 г. председателят на Европейската комисия Жан-Клод Юнкер заяви, че по отношение на приоритетите на българското председателство на Съвета на ЕС изключително важни ще бъдат отношенията със Западните Балкани. Той изрази мнение, че него няма как страните от региона да се присъединят към съюза до 2019 г., защото условията за това не са изпълнени, но е възможно поетапно това да се случи до 2025 г.

"Трябва ясно да показваме, а това българският министър-председател вече прави, че европейската политическа перспектива за Западните Балкани съществува", заяви Юнкер. "Ако им отнемем тази европейска перспектива, все едно им казваме, че никога няма да се присъединят. Това ще има много сериозни последици за целия балкански регион".^[22] Това бе и поредният ясен знак, че ЕС е готов за

<http://www.balkaninsight.com/en/article/balkan-leaders-meet-in-sofia-2017-12-15>

²⁰ http://www.standartnews.com/balgariya-politika/obzor_200_mln_za_zapadnite_balkani-365986.html

²¹ <http://focus-news.net/scandal/2017/12/09/5981/liderska-sreshta-v-belgrad.html>

²² <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/iunker-predstavata-za-bylgariia-ne-moje-da-svyrshva-s-korupciata-253347/>

задълбочаване на развитието на европейската интеграция на Западните балкани. Че мрежата на ЕНП и християндемократията работи - от върха до основата на пирамидата. От председателя на Европейската комисия и председателя на германския Християндемократичен съюз, през президента на Европейския съвет, до членовете на ЕНП - лидери на балкански държави. Крайната цел е ясна – европейска интеграция на Западните балкани, точният път и времето за достигане на целта обаче все още никой не може да определи.

Потенциалът на България за въздействие върху процеса на европейска интеграция на Западните балкани се изчерпва с договорите и реалното желание за добросъседство и сътрудничество, и разбира се с шестмесечния период на председателство на Съвета на ЕС. И все пак ролята и позициите на българския политически елит в следващите месеци и години са важни. Потенциалът на европейските християндемократи либерално-консервативни и дясно-центристки партии обединени в семейството на ЕНП е доста по-голям, поради факта, че ЕНП управлява ЕС към момента и на практика разполага с всички необходими инструменти. Но дали този потенциал е достатъчно голям, за да може да се пребори с руските, турските, уахабидските и др. интереси в държавите от Западните балкани? Дали европейската християндемократия в лицето на ЕНП ще устои на бързите промени на нагласите на съвременните европейци, или постоянните опити да се реформира политическия живот и да се създаде „по-добър“ свят ще се провалят и това ще доведе до възраждане на политическия реализъм в Европа?²³ Това ни предстои да видим.

²³ Сартори, Дж. (1992) – Теория на демокрацията, книга 1, Център за изследване на демокрацията, стр. 79-80

ЧЛЕНСТВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ – ЧАСТ ОТ БЪЛГАРСКИЯ НАЦИОНАЛЕН ИНТЕРЕС

ДЖИЛЯНОВ Ивайло,

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“ (БЪЛГАРИЯ)
djilianov90@abv.bg

Abstract

On December 17th 2005, the European Council granted candidate status to the Republic of Macedonia under the name of the "Former Yugoslav Republic of Macedonia". But, for a number of reasons, most of which are domestic, the country has not yet received a negotiations start date. This does not mean that Macedonia will not be accepted as an EU member. It is a matter of time for the Republic of Macedonia to become a member of the European political and economic union.

Bulgaria, which for centuries has had claims and interests in Macedonia, cannot sit idly by while the Republic of Macedonia integrates into the EU. Moreover, the membership of our Southwest neighbor would bring direct and indirect benefits to our national interest. Macedonia's membership in the EU will inevitably improve the situation of the Bulgarians living there, will contribute to the preservation of our cultural and historical heritage, will increase the trade and economic cooperation between the two countries, will boost tourism, education, etc.

Positive trends can already be noticed. After the pro-European government, headed by the socialist Zoran Zaev, came into power, a warming of the relations between Bulgaria and Macedonia can be observed. The long-awaited Treaty of Friendship, Good-neighborliness and Cooperation was signed, and we received indications that history textbooks would be revised. After the integration of the Republic of Macedonia into the EU begins, these trends can only grow further.

With the EU membership of Republic of Macedonia, Bulgaria will be given a unique historical chance to close one more page of the Bulgarian National Question.

Keywords: Bulgaria, Macedonia, Republic of Macedonia, Bulgarian national Question, Bulgaria–Macedonia relations, European Union, human rights, trade and economic relations.

Резюме

На 17 декември 2005 г. Република Македония получи от Европейския съвет официално статут на държава – кандидат-член на Европейския съюз под името Бивша югославска република Македония. Но, все още, поради редица причини, повечето от които – вътрешнополитически, държавата не е получила и официална дата за начало на преговорите със Съюза. Това не означава, че тя няма да бъде приета за член на ЕС. Въпрос на време е, кога и как, Република Македония ще стане част от Европейския политически и икономически съюз.

Тази публикация се реализира от Европейски информационен център „Европа Директно“ – Велико Търново с финансовата подкрепа на Европейския съюз. Информацията и мненията, публикувани тук, не отразяват задължително официалните становища на Съюза.

България, която от векове има права и интереси в Македония, не може и не трябва да стои безучастна към процеса на приобщаване на Република Македония към Евросъюза. Още повече, че членството на югозападната ни съседка би донесло преки и косвени ползи за националния ни интерес. Членството ѝ неминуемо ще подобри положението на българите, живеещи там, ще допринесе за съхраняване на културно-историческото ни наследство, ще повиши търговско-икономическото сътрудничество между двете държави, ще даде тласък на туризма, образованието мн. и др.

Вече се забелязват положителни тенденции в тази посока. След идването на власт на проевропейското правителство, оглавявано от социалиста Зоран Заев, се забеляза раздвижване и затопляне в българо-македонските отношения. Беше подписан дългоочакваният Договор за приятелство и добросъседство, получихме индикации, че учебниците по история ще бъдат ревизирани. След като започне интегрирането на Република Македония в структурите на Европейския съюз, тези тенденции могат само да се разширяват.

С членството на Република Македония в Европейския съюз България ще получи уникален исторически шанс да се затвори още една страница от българския национален въпрос.

Ключови думи: България, Република Македония, Европейски съюз, български национален интерес, стратегически интерес, българо-македонски отношения, човешки права, търговско-икономически отношения

През април 1997 г. президентът на България Петър Стоянов определи Македония като „най-романтичната част от българската история“[1]. Изказването му предизвика силно вълнение в Република Македония и приповдигнато настроение в България, защото беше направено по време на езиковия спор между двете държави. Освен всичко друго, тази реакция показва едно – занапред и от двете страни на границата ще е трудно да останеш равнодушен, когато стане въпрос за българо-македонските отношения. И, може би, защото в политиката не винаги е полезна прекалената емоционалност, отношенията между двете съседни държави често започват почти от начало.

На 22 април 2004 г. Република Македония официално подава заявката си за членство в Европейския съюз. Почти две години по-късно – на 17 декември 2005 г. Европейският съвет дава на страната статут на държава – кандидат-член на Европейския съюз под името Бивша югославска република Македония. И макар че, все още, държавата не е получила официална дата

Тази публикация се реализира от Европейски информационен център „Европа Директно“ - Велико Търново с финансовата подкрепа на Европейския съюз. Информацията и мненията, публикувани тук, не отразяват задължително официалните становища на Съюза.

за начало на преговорите за членство в ЕС, тя е задължена да приеме Копенхагенските критерии[2], които изискват в страната да има демократично управление, пазарна икономика и защита правата на човека²⁴. За България, която има своите интереси в Република Македония, изпълнението на тези критерии е от изключителна важност – част от националния ни интерес.

Макар да няма точна формулировка на понятието „национален интерес“, можем да приемем, че, най-общо представен, националният интерес представлява съвкупност от целите и амбициите на една държава, съответно в икономически, политически или културен аспект. С други думи, това, което е полезно за държавата и отговаря на стратегическите ни интереси в краткосрочен и дългосрочен план. В такъв случай, членството на Република Македония несъмнено е част от българския национален интерес. Не само, защото е пряк съсед на България. Демократизирането на тази държава би допринесло за защита правата на българите там, съхраняване на българското културно и историческо наследство в региона, повишаване на търговско-икономическото сътрудничество между двете държави и мн. др.

Темата за правата на българите в Македония не е от вчера. Корените ѝ отдавна са се превърнали в исторически проблем, но тя запазва актуалността си и днес. Поради това, няколко случая на полицейски и съдебен произвол над граждани на Република Македония с ясно изразено българско самосъзнание станаха емблематични и за дълго време влошаваха отношенията между двете държави. Те са пример не само за недобросъседски отношения, но и за грубо погазване на човешките права: системният тормоз над Драги Каров от Велес и семейството му през 2008 г.[3]; тригодишната присъда след скалъпено дело срещу Мирослав Ризински от Скопие през 2008 г.[4]; задържането и отнемане на детето на Спаска Митрова от Гевгелия през 2009 г.[5]; задържането и малтретирането в затвора на Здравко Здравески от Прилеп през 2010 г.[6] и др. Един друг проблем за дълго хвърляше сянка върху българо-македонските отношения. Проточилата се шестнайсет години сага по регистрацията на Асоциацията на граждани за запазване на идентичността на българите в Република Македония „РАДКО“ премина границите на Република Македония и стигна до Европейския съд по правата на човека в Страсбург. В крайна сметка, съгласно постановлението на Европейския съд в Страсбург, македонските власти признаха правото на легитимност на Асоциация „РАДКО“[7].

²⁴ http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html

С приемането на Република Македония в Европейския съюз, където човешкото достойнство, свободата, демокрацията, равенството, върховенството на закона и зачитането на човешките права са ценности, издигнати до вай-висока степен, можем да заявим, че рязко ще бъдат ограничени възможностите за подобни провокации или извършването им ще бъде санкционирано от най-високо ниво. Това ще позволи на всеки гражданин на Република Македония свободно да изразява българското си самосъзнание, без да се страхува, че това ще доведе до полицейски или съдебен произвол, уволнение от служба или саморазправа. В противен случай, ако Република Македония остане извън Европейския съюз и не започне да се съобразява с директивите и правилата му, нейните политици още дълго биха били недосегаеми, а действията им спрямо македонските граждани с българско самосъзнание – ненаказани.

Реално погледнато, случаите на нарушаване на правата на българите в Република Македония имат дълбоки исторически и идеологически корени. След българо-гръцката спогодба „Моллов-Кафандарис“ от 1927 г. и окончателно – след създаването на Социалистическа република Македония като част от Социалистическата федеративна република Югославия положението на македонските българи драстично се променя. Международни блокове и зависимости за десетилетия наред разделят пътищата на българите в Македония и България. Поставено е началото на невиждан исторически, социален и политически феномен – денационализаторската политика на македонизация на българите там. Отричането на всичко българско, фалшифицирането на българската и световна история, преследването на хора с българско самосъзнание и унищожаването на българското културно-историческо наследство за десетилетия наред се превръщат в официална държавна политика. Всичко това, за пореден път, поставя българите в Македония пред изпитание. На изпитание е подложена и политиката на България по македонския въпрос – темата е вътрешнодържавна за СФР Югославия и вмешателство от страна на НР България, на практика, е невъзможно.

С разпада на Югославия и новите геополитически реалности в Източна Европа българо-македонските отношения получават нов тласък. Фактически, реализира се изначално българската идея за създаването на независима държава Македония. Но, както казва първият посланик на България в Скопие Ангел Димитров, „появата в края на XX в. на Република Македония като независима държава е събитие, чието адекватно осмисляне изисква нещо повече от поместването ѝ в типологизирания списък на съществуващите държавни формации“[8]. Това важи с много по-голяма сила

за България, защото става въпрос за българския национален интерес в новосъздадената държава.

Но, макар и тръгнали по пътя на демократизация, политиките в Република Македония не прекратяват наследените практики на денационализация и македонизация на населението там. Нещо повече – получили възможност сами да направляват и следят изграждането на новата национална идентичност, много често властите интензифицират процеса на македонизация. В повечето случаи, това става за сметка на българското и световното културно и историческо наследство.

Темата за етническият произход на населението в Македония не е предмет на настоящата статия, но, доколкото етническият елемент присъства в двустранните отношения между България и Република Македония, не можем да я пренебрегнем напълно. Именно поради тази причина, например, дълго след като България първа в света призна независимостта на Република Македония с конституционното ѝ име, бе воден т.нар. езиков спор. Заради него двете държави бяха в невъзможност да подпишат над двадесет междудържавни споразумения. Едва след подписаната на 22 февруари 1999 от министър-председателите на двете страни – Иван Костов и Любчо Георгиевски, Декларация, се излезе от задънената улица.

Но не само езикът на населението в Република Македония е проблем за външната ѝ политика. Мегаломанският проект „Скопие 2014“, който трябваше да бетонира националната памет на хората в Македония, е идеологическа провокация, най-малко, към две съседни на Република Македония държави – България и Гърция. Издигнатите в центъра на столицата Скопие паметници и статуи, повечето от тях част от българската и гръцката история, не остават незабелязани в двустранните отношения с тези две държави. След посещението си в Атина през 2015 г. македонският министър на външните работи Никола Попоски заявява, че между Македония и Гърция „лежат огромни планини“ в разрешаването на спора за името на Македония[9]. Без съмнение, една от тези планини е проектът „Скопие 2014“.

Република Македония търпи критика и по въпроса с българското културно-историческо наследство на територията си. Там често се случва български войнишки гробища и паметници да бъдат поругавани или умишлено занемарявани; учебниците по история са по-скоро белетристика, съпроводена с елементи на пропаганда и нямат нищо общо със световната историческа наука; паметници на културата целенасочено се унищожават или увреждат безвъзвратно (чрез изтриване или заличаване на надписи, неправилно интерпретиране или укриване на артефакти и др.). Това са все

практики на незачитане на редица международни спогодби и конвенции в областта на културно-историческото наследство.

Показателни в това отношение са няколко случая. Сагата с паметника на полковника от Българската армия Константин Каварналиев, например, се проточва вече близо десет години. Той загива в Македония, в близост до Дойран, при сражения по време на Междусъюзническата война. През 1916 г. на гроба му е поставен паметник, който е разрушен от югославските комунистически власти през 1966 г. След разпада на Югославия паметникът е възстановен в София от Националния исторически музей, но македонските власти не позволяват разрешаването му. Това е грубо нарушение на Женевската конвенция за водене на война, която урежда и въпросите за военните гробища и паметници и която е подписана от Република Македония като независима държава[10]. През 2016 г. доскорошният министър-председател на Република Македония Никола Груевски заявява, че „България има право да издига паметници там, където е имало сражения и са загинали български войници, стига да се спазва македонското законодателство“[11]. Тогавашният директор на Националния исторически музей Божидар Димитров се обръща с писмо до Министерство на външните работи на България, към което прилага и необходимите документи по строежа с молба за съдействие по въпроса с възстановяването на паметника на полк. Каварналиев. От дирекция „Югоизточна Европа“ във външно министерство предават тези документи на нашето посолство в Скопие, а то – на македонското социално министерство, което, според македонското законодателство, от 1996 година се грижи за чуждите военни паметници[12]. До днес, вече две години, България чака отговор на това свое искане.

Друг пример за неவிждано посегателство върху паметници на културата е заличаването на етнонима „български“ по старинни фрески и икони в десетки македонски църкви и манастири. Само за последните два десет години подобна съдба са имали стенописите в църквата „Св. Неделя“ в Битоля, „Св. Пантелеймон“ във Велес, „Св. Йоаким Осоговски“ в Крива Паланка и мн. др. В манастира „Св. Богородица“ в Кичево надписа на ктитора „Св. Борис цар български“ е изтрит, а подобен надпис в Дебърския манастир е заменен с надпис „Св. цар Стефан Дечански“ /т.е. с името на сръбски крал/. От църквата „Св. Димитър“ в Скопие е свален и захвърлен ктиторският надпис „Построена от българите в Скопие през 1864 г.“ /днес надписът е в София, в НИМ/[13]. Всички тези действия са грубо нарушаване на разпоредбите на ЮНЕСКО, които забраняват реставрирането на паметници на културата по начин, който променя етническия им характер.

За съжаление, до днес никой не е понесъл наказателна отговорност за нито един разрушен български паметник на културата в Република Македония.

Към всичко това може да се прибави и фактът с македонските учебници по история. Всеизвестен факт е, че те насаждат омраза към България и другите съседи на Република Македония и фактите там са представени необективно, а на места присъстват откровени лъжи. В потвърждение на това можем да цитираме Питер Ван Хауте, доскорошен представител на ЕС за разрешаване на политическата криза в страната, който в интервю пред Дойче Веле през 2016 година заяви, че „децата в Македония учат фалшифицирана история“[14].

Културно-историческото наследство обединява хората и допринася за изграждането на по-сплотени общества. То води до растеж и създаване на работни места в градовете и регионите и е от основно значение в отношенията с останалата част на света. За съжаление, едни от големите проблеми между България и Република Македония са именно в сферата на културно-историческото наследство.

С членството на Република Македония в Европейския съюз ще се сложи край на враждебните прояви в областта на културата и историята или броят им ще бъде силно намален. Разбира се, не може да не споменем факта, че и сега се забелязват положителни тенденции в тази насока. Скоро след идването на власт на проевропейското правителство, оглавно от социалиста Зоран Заев, от Скопие започнаха да идват добри новини по проблема. Бе съобщено, че ще започне физическото премахване на паметници, част от проекта „Скопие 2014“[15]. Между България и Република Македония бе подписан дългоочакваният Договор за приятелство и добросъседство, в който са включени и членове, засягащи културното и историческото наследство на двете държави. Малко след подписването му, министър-председателят на Република Македония заяви, че ще бъде извършена ревизия на учебниците по история на Македония: „Там стои фразата „български фашистки окупатор“ от втората световна война. Може да бъде само „фашистки окупатор“[16].

Добре е положителните тенденции да се запазят и усилят. Членството на Република Македония в Европейския съюз ще позволи на редица институции на съюза по-отблизо да следят за случващото се там в областта на културата и историята – Комисията по култура и образование в Европейския парламент, Изпълнителната агенция за образование, аудиовизия и култура.

Особена роля в областта на културното и историческо наследство има Съветът по образование, младеж, култура и спорт, тъй като областите на политиката, с които се занимава той, са отговорност на държавите членки.

Задачата на ЕС в сферата на образованието, младежта, културата и спорта е да осигури рамка за сътрудничество между държавите членки за обмен на информация и опит в области от общ интерес. Именно тук България може да извлече ползи за националния си интерес при запазването на културно-историческите паметници на територията на Република Македония.

За търговско-икономическото сътрудничество между България и Република Македония също могат да бъдат извлечени множество ползи от членството на югозападната ни съседка в европейския съюз. Няма да е пресилено, ако кажем, че потенциалът, който предлага македонският пазар, не е използван от българския бизнес. Редица са преимуществата за България в тази област – териториалната близост, липсата на езикова бариера, културни и битови сходства, хиляди роднински връзки от двете страни на границата и мн. др. Също така, не е за пренебрегване и фактът, че стотици граждани на Република Македония са получили средното си или висшето си образование в България. Те са своеобразна „банка от кадри“, която може да играе ролята на посредник в бизнеса между двете страни. Друга положителна тенденция в тази област е получаването на българско гражданство от граждани на Република Македония. По различни данни те са над седемдесет хиляди души[17]. Фактически, те вече са граждани на Европейския съюз и също биха били от полза за бизнеса в двете държави.

Една от основните пречки пред българския бизнес да инвестира в Република Македония е повсеместно ширещата се там корупция. Според международната неправителствена организация „Прозрачност без граници“ страната се намира на 90-о място от общо 176 държави в класацията им за 2016 г.[18] От европейските държави след нея са само Украйна, Русия, Молдова и Косово. Членството на държавата в ЕС неминуемо ще доведе до спад в нивото на корупцията и българските инвеститори биха били по-спокойни при бизнес начинанията там.

От членството на Република Македония в Европейския съюз България може да извлече и редица непреки ползи за националния си интерес. Много македонски граждани биха предпочели да получат образованието си в чужбина. По този начин, младите хора ще получат образование на световно ниво, а в областта на историята и някои други хуманитарни науки то ще бъде и лишено от идеологическа окраска. Последното е изключително важно за България, защото за нас е от стратегическо значение историческата истина за Македония да се знае от колкото се може повече нейни граждани. Също така, тези македонски граждани биха били благоразположени към България и биха гледали на нас като на възможност за инвестиции или туризъм.

За 2016 г. едва 360 хиляди българи са посетили Република Македония, като страната заема пето място сред предпочитаните дестинации на българите за пътувания в чужбина[19]. Можем да кажем, че в това отношение не оползотворяваме напълно потенциала, който предлага Македония. Там се намират редица обекти с непреходно значение за българската история. На първо място, това е старата българска столица Охрид с Охридското езеро, което е обявено за един от обектите на световното природно наследство под закрилата на ЮНЕСКО. Освен това, в Македония има десетки манастири, в които през годините е израснала голяма част от възрожденската ни интелигенция. Тези и много други туристически обекти към днешна дата са, на практика, неоткрити от българските туристи и една от причините е лошата инфраструктура на региона.

Това също би била една от непреките ползи за българите от членството на Република Македония в ЕС – подобряване на инфраструктурата в югозападната ни съседка. Европейските фондове дават немалка възможност за реновиране на стари и амортизирани или изграждане на нови инфраструктурни обекти – пътища, магистрали, железопътна мрежа, мостове и др. всичко това ще способства за увеличаване туристопотока на българите в Македония. Положителна роля в тази посока ще изиграе и отварянето на нови гранични контролно-пропускателни пунктове между двете държави. За сравнение – четири от шестте ГКПП между България и Гърция са открити едва след приемането ни в ЕС, като има и проекти за изграждане на още три такива. Туризмът е чувствителен отрасъл и геополитическата обстановка му влияе изключително силно. В случая с Македония и България, обаче, нещата в тази сфера от икономиката могат само да се подобряват.

За това би допринесло и дългоочакваното откриване на железопътната връзка между София и Скопие. По думите на Ивайло Московски – министър на транспорта, информационните технологии и съобщенията на България, за проекта вече са предвидени средства в програмния период 2014-2020 по ОП „Транспорт и транспортна инфраструктура“[20]. Трябва да отбележим, че железопътната линия е част от паневропейския транспортен коридор №8 и това я прави част от европейската транспортна мрежа и развитието ѝ е от интерес не само за България и Република Македония, но и за целия Европейски съюз.

В заключение можем да кажем, че в момента България има уникален исторически шанс – за пръв път от началото на разрешаването на българския национален въпрос европейските интереси съвпадат изцяло с

българските интереси. Въпрос на време е българските политици да повярват в това и чрез членството на Република Македония в Европейския съюз да завършим един от етапите на българския национален въпрос.

Но не трябва да се залъгваме, че процесът ще се случва гладко и безпроблемно. Реалностите в Република Македония и населението там са коренно различни в сравнение с тези от началото на XX в. Антибългарската политика, водена там в продължение на 45 г., е дала своите плодове. Цели две поколения са израснали без български училища, читалища, църкви. Нещо повече – българите и България са представяни като окупатори и враг на „македонците“ и Македония. Голяма част от културния и образователния елит в мнозинството си е просръбски настроена, а това дава своето отражение и върху политическия елит. Това проличава още в проведения на 8 септември 1991 г. референдум за независимостта на Република Македония. На него е зададен въпросът „Вие за създаването на суверенна и независима държава Македония с право на влизане в бъдещ съюз на суверенни републики от Югославия ли сте?“. По всичко личи, че, на първо място, се има предвид Сърбия, тъй като, териториално, Македония не граничи с нито една друга югославска република.

Въпреки всичко, създаването на Република Македония е, безспорно, от полза за българския национален интерес там. Отношенията между Скопие и София за пръв път в следосвобожденската ни история имат възможност да се градят двустранно и равноправно, а не чрез посредничеството на Белград, Атина или някой друг. Именно поради това, след дълги и сложни политически совалки, България е първата държава, която официално признава независимостта на Република Македония, а след това успешно лобира пред редица държави да сторят същото.

От момента на създаване на Република Македония до днес двустранните отношения с България са преминали през много етапи. Но с членството си в НАТО и ЕС България придоби нови лостове за влияние върху балканската геополитика и в частност – върху македонския въпрос и правата на определящите се като българи граждани на Република Македония. Времето доказва, че опасенията на Скопие за териториални претенции на България към тях са неоснователни. България е част от клуба на богатите демократични държави и именно това е гаранцията за приятелските и добросъседски отношения с Република Македония.

Това, обаче, не означава, че българският национален интерес в Република Македония трябва да бъде пренебрегван или омаловажаван. Той трябва да бъде осъвременен и съобразен с новите реалности на Балканите, в Европа и в света. България има уникалния исторически шанс да се превърне в модел

на подражание за Република Македония, да ѝ предаде опита си в нелекия път към демокрация и икономическо развитие. Само в демократична и силна икономически Република Македония българският национален интерес може да бъде защитен и разширен.

Литература

- [1]. <https://offnews.bg/politika/petar-stoianov-prezidentat-se-nuzhdae-ot-solidarnost-ot-balgarskata-d-660233.html>
- [2]. http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html
- [3]. <http://www.mediapool.bg/v-makedoniya-ne-iskat-svoya-nekoronovan-i-absolyuten-kral-news136739.html>
- [4]. <https://bivol.bg/rizinskifree.html>
- [5]. https://www.blitz.bg/obshtestvo/spaska-mitrova-sega-moeto-bdeshche-e-tuk-v-blgariya-s-dshcherya-mi_news100749.html
- [6]. <https://frognews.bg/obshtestvo/aktualno/prodaljavat-zaplahite-kam-maltretiraniia-makedoniia-balgarin.html>
- [7]. <http://www.radkomak.org/>
- [8]. Димитров, Ангел. Раждането на една нова държава : Република Македония между югославизма и национализма. София, Академично издателство „Марин Дринов“, 2011, с. 158
- [9]. <https://news.bg/int-politics/ogromni-planini-razdelyat-makedoniya-i-gartsiya-po-vaproza-za-imeto-obyavi-skopie.html>
- [10]. <https://www.novini.bg/news/381645-божидар-димитров-иска-разрешение-от-външно-за-паметник-на-полк-константин-каварналиев.html>
- [11]. <https://trud.bg/паметник-на-български-герой-възстано/>
- [12]. https://www.actualno.com/society/dimitrov-ochakvame-razreshenie-ot-makedonskata-strana-da-vyzstanovim-pametnika-na-polk-kavarnaliev-news_576105.html
- [13]. <https://www.dnes.bg/balkani/2012/10/31/makedoniia-zalichava-dumata-bylgarski-na-starinni-freski-i-ikoni.171930>
- [14]. <http://www.dw.com/mk/ванхауте-промена-на-режимот-преку-избори-повеќе-не-е-опција/a-19136015>
- [15]. <http://www.bgnes.com/sviat/balkani/4539935/>
- [16]. <https://trud.bg/зоран-заев-македонските-учебници-по-и/>
- [17]. <http://bnr.bg/varna/post/100908984/nad-70-000-makedonci-imat-balgarsko-grajdanstvo>
- [18]. https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016#table

Тази публикация се реализира от Европейски информационен център „Европа Директно“ - Велико Търново с финансовата подкрепа на Европейския съюз. Информацията и мненията, публикувани тук, не отразяват задължително официалните становища на Съюза.

[19]. <http://www.focus-news.net/news/2017/11/23/2460056/ministerstvo-na-turizma-na-balgariya-i-ministerstvo-na-ikonmikata-na-makedoniya-podpisaha-protokol-za-satrudnichestvo.html>

[20]. http://standartnews.com/biznes-ikonmika/pravyat_zhp_liniya_sofiyaskopie-357718.html

Тази публикация се реализира от Европейски информационен център „Европа Директно“ - Велико Търново с финансовата подкрепа на Европейския съюз. Информацията и мненията, публикувани тук, не отразяват задължително официалните становища на Съюза.

МАКЕДОНИЯ ПО ПЪТЯ НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИНТЕГРАЦИЯ: (БАЛКАНСКИ) ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Маркова Лилия¹,

¹ България, УНСС

e-mail: markovalily@gmail.com

Abstract

The European integration of South-Eastern Europe and the Western Balkans states has been discussed a lot after the dissolution of Yugoslavia. These are countries in transition, without their own political culture and democratic experience. Some of them are ethnically and politically unstable and the reforms needed in order to become at least partially ready for membership in the EU are complex and time consuming.

Despite the international efforts, directed towards the region and to Macedonia, these countries' future is in their own political elite' hands. This is particularly true about Macedonia, because there is unwillingness for cooperation- political and civic. Indicative are the tense neighbour relations and the serious drawback in the European integration process, in the last 20 years. The article will explore and analyze Republic of Macedonia bilateral relations with its neighbouring countries as an obstacle to the progress in the Euro integration process.

Keywords: Western Balkans, Euro integration, Macedonia, reforms, inter-ethnic relations, neighbours.

Откъс

Европейската интеграция на страните от Югоизточна Европа и Западните Балкани е тема, която е била разисквана много след разпадането на Югославия. Това са държави в преход, без собствена политическа култура и демократичен опит; някои от тях са етнически и политически нестабилни и реформите, необходими за да бъдат те поне частично готови да станат част от ЕС са сложни и времеемки.

Въпреки международните усилия, насочени към страните от региона, в частност - към Македония, бъдещето на тези държави е в ръцете на политическият им елит. Това е особено валидно за Македония, където е налице нежелание за съжителство и сътрудничество по граждански и политически линии, което се отразява във вътрешно и външно-политически план. За това свидетелстват обтегнатите отношения със съседите и сериозното изоставане, в последните 20 години, по пътя на европейската интеграция. В настоящата статия ще бъдат разгледани двустранните отношения на Македония с непосредствените ѝ съседи, като пречка за напредъка по пътя на европейската интеграция.

Ключови думи: Западни Балкани, европейска интеграция, Македония, реформи, междуетнически отношения, съседи.

Увод

Европейската интеграция на страните от Западните Балкани²⁵ е тема, която е много разисквана след разпадането на Югославия. Това са държави в преход²⁶, без собствена (демократична) политическа култура и опит на самостоятелно управление; реформите, необходими за да бъдат те поне частично готови да станат част от ЕС са сложни и времеемки.

Въпреки международните усилия²⁷, насочени към страните от региона, в частност - към Македония, те не могат да имат необходимия ефект, без съдействието на местния политически елит. Общото югославско минало на държавите от региона е свързано с липсата на последователна (и самостоятелна) политическа воля, като някои от тях, включително Македония са етнически разделени и нестабилни. Нежеланието за съжителство между македонци и албанци се отразява във външно и вътрешно-политически план. За това свидетелстват обтегнатите отношения със съседите и сериозното изоставане по пътя на европейската интеграция. За около 20 години страната изостава с провеждането на реформите, необходими за предприемане в предприсъединителния процес, изпреварена по много показатели от други Западнобалкански държави.

В настоящата статия ще бъдат разгледани двустранните отношения на Македония с непосредствените ѝ съседи, като пречка за напредъка по пътя на европейската интеграция. С обявяването на независимостта си Македония е изправена пред избор: да се стреми към европейска и евроатлантическа интеграция като приоритет или да (раз)реши спорните и противоречиви отношения със съседите си. Една от причините за изоставането в европейската интеграция е липсата на воля за решаването на проблемите със съседите. Нежеланието за решаването им е отражение на вътрешното политическо и етническо разделение в страната. Липсата на консенсус между политическите партии на македонци и албанци се отразяват отрицателно върху перспективите за европейска интеграция на страната.

²⁵ Западни Балкани е термин, обединяващ държавите от Балканския полуостров, които са били част от Югославия и не са страни-членки на ЕС.

²⁶ Държавите от Западните Балкани са в различна степен на (демократичното си) развитие, по посока членство в ЕС и НАТО. Черна Гора и Сърбия са в процес на преговори за присъединяване, Македония е страна-кандидатка, но не е започнала преговори за членство, поради нерешения проблем за името с Гърция, Босна и Херцеговина и Косово са потенциални страни-кандидатки. Хърватия през 2013г. стана най-новия член на ЕС. Хърватия и Черна гора са членки и на НАТО.

²⁷ ЮНПРЕДЕП, мисия под егидата на ООН (1995г.), мисии на ОССЕ, предприсъединителна помощ от ЕС.

Република Македония, обявила независимостта си през септември 1991г., е една от появилите се след разпадането на Югославия нови държави. До този акт се стига след като в управляващите македонски кръгове се взема решение, че не желаят тя да бъде част от остатъчна Югославия, доминирана от Сърбия. Самото ѝ съществуване като независима държава е поставено под въпрос от Гърция, отношенията със съседните държави са исторически натоварени и противоречиви.

Двустранни отношения на Македония с непосредствените ѝ съседи

Проблемът за името с Гърция

След разпадането на Югославия в началото на 90те години, Гърция не приема съществуването на независима държава с името „Македония“ до границата ѝ. С вярването, че то е част от историческото гръцко наследство и че не може да бъде използвано за обозначаване на друга държава, името е възприемано като заплаха за целостта на гръцката държава. Гърция осъжда съществуването на държава „Македония“, както и символа Звездата от Вергина на националния ѝ флаг. Така се поставя под въпрос съществуването на държавата, националните ѝ символи и история, оспорвани като не-македонски и присвоени. Този спор днес е международен въпрос на който не е намерено (раз)решение, задоволяващо и двете страни. Спорът продължава 27 години, повечето от които-с посредничеството на ООН. През това време са предложени много варианти за име, различни от обявеното (и желаното от Македония), но всички – отхвърляни от спорецките страни. Официалното наименование на страната остава временното „Бивша югославска република Македония“, с което е приета в ООН; въпреки че има много държави които са я признали с конституционното ѝ име, то не се използва навсякъде, включително в отношенията с ЕС, заради нерешения въпрос с Гърция.

Национализмът, източник на неотстъпчивостта в позициите и на двете страни е главната причина за липсата на напредък по въпроса. От гръцка страна, доводите са основани на опасения за иредентизъм и претенции, към територията на северните гръцки провинции, носещи същото име. Освен това, Гърция се страхува от претенции за/на непризнатите малцинства, населяващи тази област.

Двете държави са се споразумели само за добавяне на географско обозначение към името на републиката, но обсъжданите формулировки не взимат предвид мнението и позициите на албанците в Македония, които също са силно заинтересовани от европейската и евроатлантическата

Тази публикация се реализира от Европейски информационен център „Европа Директно“- Велико Търново с финансовата подкрепа на Европейския съюз. Информацията и мненията, публикувани тук, не отразяват задължително официалните становища на Съюза.

перспектива на страната. Това подчертава усложнената позиция в която се намира Македония и последствията, които ще настъпят за държавата, ако политическият елит не съумее да изгради консенсусна и адекватна на реалностите политика, която да изведе страната напред в процеса на евроинтеграция. В противен случай Македония може да се превърне в „остров“ на изостаналост на Западните Балкани, на източник на национализъм и нестабилност.

През 2013г. Европейската Комисия (ЕК) предлага паралелна пътека на започване на преговори, с цел благоприятстване на решаването на въпроса, тъй като безпрепятствената интеграция в европейските и евроатлантическите структури предоставя възможности за консолидация на демокрацията в Македония.²⁸ Важно е реформите в страната да продължат на базата на сътрудничество и политическо съгласие.

За Македония е от особена важност да изгради конструктивни отношения и преговори с гръцката страна, които да послужат за по-бързото намиране на приемливо решение по спора с името. Правителството от 06.2017г., начело с премиера Зоран Заев, дава сериозни заявки за намиране на компромисен вариант по въпроса. В случай, че това стане и въпросът бъде разрешен, това ще означава стартиране на преговорите за членство в Европейския съюз с Македония, нещо което е било многократно препоръчвано от ЕК, но блокирано от гръцката страна, заради проблема с името.²⁹

Противоречивите двустранни отношения България – Македония

Република България е първата държава, която признава независима Македония с конституционното ѝ име. С този си акт България показва, че няма териториални/други претенции към новата държава. Поради това, че актът на признаването е исторически и емоционално натоварен и поради опасността от възникването на противоречиви обществени реакции, тогавашният президент Желев обявява, че България признава държавата Македония, но не и съществуването на македонска нация. „Да“ на държавата, „не“ на нацията е формулировка, намаляваща претенциите към

[²⁸] Policy Brief Ending the Crisis in Macedonia: Who Is in the Driver's Seat?, p. 15

[²⁹], „Алсат-М“ (Македония): Зоран Заев заяви, че очаква спорът за името да бъде разрешен през първата половина на 2018-а година. 06.01.2018г.

територията, характерни за предишни исторически периоди. В следствие, възприетата идея се променя, намирайки израз в твърдението, че македонска нация има, но само в рамките на македонската държава. Тази формула отразява междинно положение, отричащо крайностите – това, че не съществува македонска нация и това, че съвременните македонци са всъщност българи, което може да се тълкува като отбранителна реакция, произлизаща от прокарваната в Македония идея, че македонската нация населява трите части на едноименната географска област-Вардарска, Егейска и Пиринска.³⁰

Българската политика след обявяването на независимостта на Македония е основно действаща по сигнали отвън. Случващото се в България по македонския въпрос е реакция на югославския национализъм, трансформиран като агресивен (нео)македонски национализъм. Началото за прехода за Македония е свързано с утвърждаване на държавността и идентичността, на основата на разграничаване от другите (включително съседите). Национализмът, като двигател на държавната политика във вътрешно и външнополитически план, задава политическия курс. Македония се конфронтира с всички съседни държави. Оттук, разделенията по етнически и политически линии в македонското общество предопределят продължителността и трудността на прехода към европейска интеграция. В двустранните отношения със съседите се прокламира принципа на „равна дистанция“-еднакво добри и близки отношения с всички, но комбинирано с национализма, равното отстояние се проявява като търсене на възможности за утвърждаване на македонската държава.³¹

Българо-македонските отношения са противоречиви, исторически натоварени и нересипрочни. През първите години след обявяването на независимостта, на подкрепата от българска страна се отговаря с антибългарска пропаганда; двустранните отношения са в застой. Те не са белязани само от обвинения, за което свидетелства подписаната през 1999г. в София Съвместна декларация на министър-председателите на двете страни, с която при посещението на Любчо Георгиевски³² се слага край на спора за (съществуването на) македонския език. Така започва нов етап (1999г.-до днес) в развитието на отношенията между двете държави, белязан от много по-интензивни двустранни контакти и документи за

[³⁰] Бакалова, М. (2013) „Национализъм и външна политика. Българо-македонските отношения след края на Студената война“, стр. 149.

[³¹] Хинкова, С. (1998) цит. в Бакалова, М. (2013) „Национализъм и външна политика. Българо-македонските отношения след края на Студената война“, стр. 153.

[³²] Любчо Георгиевски (ВМРО-ДПМНЕ) е третият министър-председател на Македония, с мандат 1998-2002г.

сътрудничество в различни сфери.³³ Мария Бакалова отбелязва че нормализиране на българо-македонските отношения след подписване на Декларацията няма и потенциалът ѝ остава нереализиран (Бакалова, М. (2013); 174).

През 2012г. българският външен министър Н. Младенов обявява, че българската подкрепа за европейската и евроатлантическа интеграция на Македония няма да бъде безусловна при наличието на продължаващи антибългарски настроения там. Той очертава конкретни мерки, които да бъдат изпълнени³⁴ за да продължи България да подкрепя македонската държава за членство в съюза и алианса³⁵. Македонската страна отговаря че е съгласна и ще работи за изпълняването на предложенията, както и за подобряването на двустранните отношения с България.

На 01.08.2017г. Република Македония подписва договор за добросъседство с България, като за основа е приета подписаната през 1999г. декларация между двете страни. Акцентите в съдържанието му са върху развитието на приятелски и добросъседски двустранни отношения, развитие на регионалното сътрудничество и сътрудничество в ключови области.³⁶ Приливите и отливите в българо-македонските отношения са следствие от непоследователната политика в двустранните отношения и на двете страни. Договорът за добросъседство свидетелства за желание и воля за подобряване отношенията между двете страни, както и изграждане на нов тип сътрудничество. Резултатите и ефектите от него предстоят в следващите години.

Косовският конфликт 1998-1999г. и последиците му за Македония

Потенциалните проблеми за македонската държава се влошават и от факта че през 1997г. Албания изпада в кризисна ситуация. и голям брой оръжия попадат в цивилното население. Косовската криза довежда до различни мнения за отношенията на двете най-големи етнически групи в Македония. Някои международни наблюдатели смятат че след края на войната в

[33] Пудин, К. (2009) „Българско-македонските отношения в сферата на сигурността и отбраната 1999 – 2009 г.“, стр. 94 в сп. „Икономически алтернативи“, 5/2009.

[34] Мерките, препоръчани от министър Младенов включват подписан двустранен договор за добросъседство, инфраструктура, засилено сътрудничество в ключови области и създаването на съвет на високо равнище за ежегодни междуправителствени срещи.

[35] Macedonia Accepts Bulgaria's Terms For Support. <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-accepts-bulgarian-terms-for-support>.

[36] Договорът постановява, че България ще съдейства и подкрепя Македония по пътя на европейската и евроатлантическата ѝ интеграция (чл. 2.2), ще се развива сътрудничеството в ЮИЕ (чл. 3); нито една от страните няма да предприема неприятелски и/или сепаратистки дейности към другата (чл. 11.1 и 2) и според чл. 11.4. Двете страни нямат и няма да предявяват териториални претенции една към друга. Договор за приятелство, добросъседство и сътрудничество между Република България и Република Македония. 01.08.2017г.

Югославия междуетническите отношения са се влошили още и че нивото на недоверие се е повишило. Бъдещето на междуетническите отношения в Македония е директно повлияно от събитията в Косово и Албания, а връзките между албанците в двете държави се засилват особено след откриването на албански университет в Прищина (там учат много македонски албанци). Заради повишената мобилност се развиват по-силни и тесни връзки между албанците, населяващи различни части на Югославия (след разпадането на федерацията - държави). Етническите албанци от Македония изразяват силна съпричастност към косовските албанци, подкрепят НАТО-вска операция срещу Съюзна Република Югославия (СРЮ)³⁷ и се обявяват за независимо Косово.

Бъдещето на Косово несъмнено засяга Македония; въпросът по това време е дали независимо Косово би я дестабилизирано, като времето показва че военните действия по границата и приетите бежанци допълнително влошават междуетническата ситуация там и довеждат до вътрешен сблъсък, прекратен с намесата на международната общност. Нерегистрираната престъпност в региона е висока и по македоно-югославската³⁸ граница има много контрабандисти и радикализирани елементи от бивши косовски и сръбски части. Контрабандата и корупцията представляват големи препятствия пред стабилизацията на ситуацията в района.

Междуетническите противоречия не довеждат до разцепване в/на Македония, в следствие на косовската криза и политическите лидери на големите партии в страната започват междувременно да водят преговори за „съжителството“ си на политическата сцена. Редно е да се отбележи, че албанските призови за по-добро представителство в институциите и даването на граждански права са оправдани и че това не е свързано с измяна на македонския характер на страната. От друга страна, насилието не е вариант за решаването на проблемите в страната и албанската част от населението трябва да даде гаранции че не цели отцепване и реализиране на великоалбанската идея.

[³⁷] Съюзна Република Югославия (СРЮ), се образува през 1992г. и просъществува до 2003г., когато се преименува на Сърбия и Черна гора. През 1993г. ОС на [ООН](#) налага ембарго на СРЮ, заради войната в [Босна и Херцеговина](#). Политиката на [Милошевич](#) води до международна изолация на страната и до радикализиране на косовските албанци. След международен натиск започват преговорите в Рамбуйе за връщане автономията на [Косово](#). На 24.03.1999г. силите на [НАТО](#) започват бомбардировки на СРЮ. На 09.06.1999г. в Куманово, Македония е подписано споразумение за прекратяване на военните действия. В ООН е гласувана резолюция 1244 за [Косово](#), според която в областта се установява Временната административна мисия на ООН в Косово (ЮНМИК).

[³⁸] Има се предвид СРЮ.

Стабилността на Македония е много важна за региона и международната общност, защото една нейна дезинтеграция би провокирала териториални претенции от съседите и опасност от конфликт. Интеграцията на етническите албанци в македонското общество ще набере сила, ако те, заедно с македонците се чувстват част от европейската институционална и културна идентичност. ЕС би могъл да подпомогне етническата интеграция и сближаване, като основа за изпълнение на Копенхагенските критерии. Създаването на политическа рамка, насърчаваща етническото включване би била мощен стимул и за партиите-за да се превърнат в нещо повече от блокове за етнически вот.³⁹

Скоро след опита за сближаване на отношенията с България (1999г.), промените в Македония водят и до промени в приоритетите. Конфликтът в Косово, който „прелива“ там под формата на голяма бежанска вълна от косовски албанци влошава етническата ситуация и в началото на 2001г. избухва въоръжен конфликт между двете етнически групи в страната. Като следствие от косовската криза през 1999г. изостреното напрежение в Македония ескалира през пролетта на 2001г., когато в страната избухва междуетнически въоръжен сблъсък между Армията за освобождение на Косово (АОК) и силите на реда. С ескалирането на конфликта международната общност втвърдява позицията си за мирно уреждане. Четирите основни политически партии в Македония, начело с тогавашния президент Борис Трайковски и международните медиатори Дж. Пардю (САЩ) и Фр. Леотард (специален представител на ЕС в Македония) подписват Охридското споразумение, на 13.08.2001г. след провеждане на преговори за мирно решение на ситуацията. Мирното споразумение, спира сраженията и поставя основите на значителни реформи, насочени към даване на повече права на албанците⁴⁰, като най-многочисленото малцинство в страната. То постановява, освен гарантиране на правата на албанците в страната, отхвърляне на насилието като инструмент за политически цели, потвърждение на суверенитета, цялостта и унитарния характер на Македония, както и запазване на мултиетническия ѝ характер в обществения живот.⁴¹ Охридското споразумение внася важни промени, целящи стабилизиране и запазване целостта на държавата, но не разрешава междуетническите различия, които са основната причина за забавената евроинтеграция на Македония. Този конфликт е и продукт на вътрешни

[39] ICG Report “Macedonia's Ethnic Albanians: Bridging the Gulf” 02.08.2000. pp. 22-25.

[40] Заложените в Охридското мирно споразумение реформи включват конституционни поправки- въплъщение на принципа на равното представителство (Анекс А), пропорционално представителство в държавните институции (чл. 4), механизми за защита на малцинствата в парламента и мерки за децентрализация (чл. 3).

[41] Ibid., p.21.

фактори-бунтът на албанците като резултат от обществената им дискриминация в страната.

Македонският църковен въпрос и Белград⁴²

За държавите на Балканите установяването на самостоятелна/автокефална църква е част от процеса на държавообразуване; Македонската държава не е изключение. Смятам, че нерешеният църковен въпрос между Македония и Сърбия е израз на желание за (религиозно) превъзходство, защото религията е важен фактор и в двете държави. Македонското искане за независима църква е още един израз на стремежа за доказване на независима македонска държава и идентичност.

След обявяването на македонската независимост през 1991г. няма развитие по въпроса за независимия статут на македонската църква. През 2002г. се подписва Нишкото споразумение между сръбската и македонска църкви. С него са решени споровете, касаещи каноничните и литургическите въпроси, като нерешен остава само въпросът за статута на македонската църква. Македония държи на името „Македонска православна църква“ и независимост, сръбската страна настоява за Охридска епархия и автономен статут. Подписаното споразумение впоследствие е отхвърлено от македонското правителство и Синод. Всички теологически и исторически факти предполагат че проблемът не е от духовен, а от политически характер.⁴³ През 2005г. Сръбската православна църква, на свой ред, дава пълна автономия на Охридската архиепископия.⁴⁴ Последвалите взаимни кръгове от обвинения между двете държави свидетелстват, че въпросът за статута на Македонската църква не е приключен и разрешен задоволително.

В края на ноември 2017г. Македонската Патриаршия отправя искане да бъде припозната като "църква, дъщерна на българската"⁴⁵, което

[42] След Първата световна война македонската епархия попада под сръбска окупация и се управлява от сръбската църква. След започването на Втората световна война сръбската епископия оставя епархията под управлението на българската православна църква. След края на войната македонското духовенство моли сръбската православна църква да им предостави собствена епархия. През 1958г. с църковна резолюция на Македонска православна църква е възкачен на престола архиепископ с титлата Архиепископ на Охрид и Македония. През юни 1959г. сръбската църква приема решение, което потвърждава, че македонската епархия е отделена в независима църква, управлявана съгласно македонската конституция. През 1967г. македонската църква е провъзгласена за автокефална и скъсва връзки със сръбската православна църква. След разпадането на Югославия Сръбската патриаршия се опитва да възвърне контрол върху македонската църква, като в основата на проблема е автокефалността ѝ, но и сръбското малцинство в границите на македонската държава.

[43] A Brief History of the Church Issue in the Republic of Macedonia. <http://www.mpc.org.mk/English/MPC/brief-history.asp>

[44] Macedonian Orthodox Church – Ohrid Archbishopric. https://ipfs.io/ipfs/QmXoypijzW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Macedonian_Orthodox_Church.html

[45] БПЦ майка на Македонската църква? Синодът решава. 27.11.2017г. <https://www.bgonair.bg/ekrani/2017-11-27/shte-stane-li-balgarskata-pravoslavna-tsarkva-mayka-na-makedonskata>

доказва, че отношенията с Белград по църковните въпроси продължават да са обтегнати. В последните години не е постигнато напредък по въпроса със Сръбската православна църква⁴⁶. Преговорите между македонската и сръбската църкви са прекъснати вече от няколко години и няма признаци за възобновяването им. Светият синод на Българската православна църква реши да отговори положително на искането на Македонската православна църква да стане нейна Църква-Майка и започва и преговори с другите православни църкви за признаването на Македонската църква.⁴⁷

Заклучение (Защо Македония изостава в европейската си интеграция)

Ако през 2005г., когато влиза в сила Споразумението за асоциация и стабилизиране (ССА) с Македония, тя е първенец в евроинтеграционния процес, днес тя се бори да спре изоставането си по изпълнението на политическите критерии за членство в ЕС⁴⁸. Македония е пример за държава от Западните Балкани, където трансформативната сила на ЕС има недостатъчен ефект, поради вътрешно-политически разделения и непоследователен прогрес в евроинтеграционния процес. Оттогава страната е получила осем препоръки от ЕК за започване на преговори, които не могат да стартират преди оттеглянето на гръцкото вето и решаването на спора с името. Пречката по пътя към Обединена Европа отнема стимулите за реформи и създава чувство на разочарование, допринасящо за институционалната криза в страната.

Застоят в интеграционния процес има значителен ефект и върху обществените нагласи към ЕС. Проучванията сочат че 55% от хората смятат че политическата ситуация в страната не улеснява интеграцията; само 18% смятат, че Македония днес е по-близо до приемането в Съюза, отколкото през 2005г.; 23% смятат, че страната ще се присъедини в следващите 10 години, а около 18%-че това няма да се случи. Около 40% от населението смятат, че проблема с името е главната причина за забавената интеграция, а 17%-новите условия, наложени от ЕС.⁴⁹ Цифрите от проучването на

[⁴⁶] Църквата в Македония: "Не ставаме българи, ако БПЦ ни признае" 21.11.2017 <http://www.dw.com>.

[⁴⁷] БПЦ прие да стане Църква-Майка на Македонската! 27.11.2017г.

<https://www.bgonair.bg/bulgaria/2017-11-27/bpts-prie-da-stane-tsarkva-mayka-na-makedonskata>.

[⁴⁸] Политическите критерии за членство в ЕС включват 1. изградени стабилни институции, гарантиращи демокрацията и върховенството на закона, човешките права, защита и закрила на малцинствата; 2. функционираща пазарна икономика и капацитет за справяне с конкуренцията и пазарните сили в ЕС; 3. способност за ефективно изпълнение на задълженията на страна-членка, включително придържане към принципите на политическия, икономическия и паричния съюз.

[⁴⁹] Survey of Macedonian public opinion, conducted 19-25 April 2016 by the International Republican Institute. pp. 4; 28-30.

общественото мнение през 2016г. показват че повече от половината от интервюираните смятат че причината за забавената европейска интеграция е вътрешно-политическа. Само около 1/5 от хората смятат, че Македония е по-близо до ЕС днес, отколкото през 2005г. Около 40% смятат че основна пречка пред напредъка към ЕС е проблемът с името, а значително по-малко новите условия, наложени от ЕС.

Проблемът с името продължава да пречи на присъединителния процес, като преговорите трябва да продължат. Започването на предприсъединителните преговори би оставило достатъчно място за преодоляване структурните слабости на страната.

През 2000г. ЕС може и да не е предлагал ясна перспектива за членство, но подписва ССА с Македония, което я прави първата страна от Западните Балкани, на която е дадена възможност за присъединяване. Президентът Борис Трайковски (1999-2004г.) смята че перспективата за членство на страната му в европейските структури е начин за преодоляване на вътрешните разделения. Напредъкът на Македония в началото показва, че инициативността на лидерите на страната не е гаранция за успех, но е че мястото на Западните Балкани е Обединена Европа, доказвайки правотата на думите на Въховния представител на ЕС за външни работи Ф.Могерини, че „Балканите са в сърцето на Европа и бъдещето им е в ЕС“. ⁵⁰

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Официални документи

Договор за приятелство, добросъседство и сътрудничество между Република България и Република Македония. 01.08.2017г. Достъпен на адрес <http://nws2.bnt.bg/p/d/o/dogovor-422851.pdf>

Ohrid Framework Agreement 13.08.2001. Достъпно на адрес: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/framework_agreement_ohrid_130801_en.pdf.

[⁵⁰] ”Mogherini: Balkans’ future is in EU”. 04.01.2017. EuropeanWesternBalkans.com.

Книги

Бакалова, М. (2013) „Национализъм и външна политика. Българо-македонските отношения след края на Студената война“. Стратком, София.

Доклади

International Crisis Group Report No 98/02.08.2000. "Macedonia's Ethnic Albanians: Bridging the Gulf" Достъпно на адрес:

<https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/macedonia/macedonias-ethnic-albanians-bridging-gulf>.

Ilievski, Zoran (2007) Country Specific Report on Actors and Processes of Ethno-Mobilization, Violent Conflicts and Consequences: Macedonia. Достъпно на адрес:

<http://www.eurac.edu/en/research/autonomies/minrig/Documents/Mirico/Macedonia%20Report.pdf>.

Survey of Macedonian public opinion, conducted 19-25 April 2016 by the International Republican Institute. Достъпно на адрес:

http://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/iri_macedonia_survey_april_2016_0.pdf

Статии

Пудин, К. (2009) „Българско-македонските отношения в сферата на сигурността и отбраната 1999 – 2009 г.“, сп. „Икономически алтернативи“, 5/2009.

Dimitrov, N, Jordanovska, I, Taleski, D. Policy Brief Ending the Crisis in Macedonia: Who Is in the Driver's Seat? European Fund for the Balkans. Balkans in Europe Policy Advisory Group. Достъпно на адрес:

<http://balkanfund.org/publications/ending-the-crisis-in-macedonia-who-is-in-the-drivers-seat/>.

A Brief History of the Church Issue in the Republic of Macedonia. Достъпно на адрес: <http://www.mpc.org.mk/English/MPC/brief-history.asp>.

Macedonian Orthodox Church – Ohrid Archbishopric. Достъпно на адрес:

https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Macedonian_Orthodox_Church.html.

European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations. Conditions for membership. Достъпно на адрес: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/conditions-membership_en.

"Mogherini: Balkans' future is in EU" from EuropeanWesternBalkans.com.

Достъпно на адрес:

<https://europeanwesternbalkans.com/2017/01/04/mogherini-balkans-future-is-in-eu/>.

Църквата в Македония: "Не ставаме българи, ако БПЦ ни признае"

21.11.2017. <http://www.dw.com/bg/>.

БПЦ майка на Македонската църква? Синодът решава. 27.11.2017г.

Достъпно на адрес: <https://www.bgonair.bg/ekrani/2017-11-27/shte-stane-li-balgarskata-pravoslavna-tsarkva-mayka-na-makedonskata>.

БПЦ прие да стане Църква-Майка на Македонската! 27.11.2017г. Достъпно

на адрес: <https://www.bgonair.bg/bulgaria/2017-11-27/bpts-prie-da-stane-tsarkva-mayka-na-makedonskata>.

„Алсат-М“ (Македония): Зоран Заев заяви, че очаква спорът за името да бъде разрешен през първата половина на 2018-а година. 06.01.2018г.

<http://focus-news.net/>.

Европейски информационен център „Европа Директно“, Велико Търново

**пл. Център №2, ВТУ "Св.св. Кирил и Методий", Корпус 5, каб. 510
П.К. 345
5000 Велико Търново**

тел. +359 62 605060

office@europeinfocentre.bg
www.europeinfocentre.bg